زموږ کلي او باندې

Ketabton.com

سميع الدين افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم::	زموږ کلي او بانډې
لیکوال::	سمیع الدین افغاني
خپرندوی::	افغان ننګ ویب پاڼه
کمپوز/ډیزاین::	اجمل اکبري
د خپرېدو کال::	د ۱۳۹۰ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

درنو لوستونکو
پدې کتاب کې د لغمان په اړه د دهیواددمعاصره څېړونکو او لیکوالا نو د معتبره تاریخي لیکنو کره مطالب راټــول شوي چې ددې مطالبو یادونه پدې کتاب کې لا زم او ضروری ګڼل کیږي٠ هیله ده چې ددې مطالبو په راټــولولو سره مـو دلغمان په اړه درنو لـوستونکو ته دپام وړ معلومات برابرګړي وي ٠
دمولانا دکتور محمد سعید سعید افغاني یادداشتونه٠
دښاغلي شهسوار سنګروال صیب لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت٠
دښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت٠
د ښاغلی نجم الدین سعدي لیکنه لغماني اوګره او دهغه ډولونه
او همدارنګه د افغان ننګ د ښکلې پاڼې د قدر وړ او بادرد کارکونکو او په خاصه توګه د ښاغلي اجمل اکبری صیب نه دکتاب دتظیم برابرولو په برخه د زړه دکومي مننه کوم کور مو ودانکې ٠
دوستانو دلیکنو ته چې په کتاب کې ځای ورکړل شوی دی د دوي همکاري د یادولو او مننې وړ ګڼم ٠
سمیع الدین افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړۍ برخه

محترمو لوستونکو

لکه څنګه چې هرانسان خپل دژوند ، کوچني والي اودستريدوخوږې اوترخې خاطرې له ځانه سره
په خپل ذهن کې لري ،خوکله چې دانسان عمر زياتيږي دکلي،کور،ښوونځی اوټول هغه
چاپيريال چې انسان پکې سترشوی دی او د ژوند مختلف پړاوونه يې پکې تير کړي دي
هميشه د هغه يادونه او خاطرې سرې ته په سترګو کيږي ، خو دا يادونه هغه وخت زيات
شي چې انسان د خپلو کلو او بانډو او وطن څخه لرې په پردي وطن کې دمساپری
اومهاجرت شپې او ورځې
تيروي ۰ په دغه ياداشتونو کې د کلو او بانډو عاميانه او پرګنيز کلتور ، رسم اورواجونو
سره د اشنا کيد لوترڅنګ عاميانه اوکليوالي اصطلاحاتوته خاصه پاملرنه شوې ده چې ترڅومو
له يوې خوادغه اصطلاحات ژوندي ساتلي وي اوله بلې خواددې اصطلاحاتو په کارولوسره
دغه ليکنې ته پرګنيز رنګ اوخوند ورکړی وي۰
مورنی نيکه
زما مورنی نيکه خدای ببنلی ګل احمد د مرحوم ملا صفت ځوی وه چې د لغمان دچاردهي دصفت
د کلي په سيمه کې تقريباً دولس جريبه ځمکه لرله چې دااندازه ځمکه په لغمان کې ديوې کورنۍ
لپاره مناسب حاصل او ښه عايد برابرولی شي۰

په هغه کلي کې چې موږ اوسيدلو د استاني بابا زيارت ، اخوند کلی او باغمرزا د کلو په
مرکزيت کې يې موقعت درلود چې د ملاصفت دکلي په نامه يادېده او دشلو کورنيوپه
شاوخواپکې هستوګنه درلوده چې د ټولو يو مشترک جومات وه ۰
جومات ته به دکلي سپين ږيري ، ځوانان او هلکان د لمانځه لپاره راتلل دجومات ملا به
دلمانځه څخه برسيره دکلي هلکانو او ماشومانو ته هر سهار د قاعدې بغدادي الفبا ، پنج
کتاب، قرانکريم ، قدري ، تفنګسايه ،تفسير، ګلستان ، د تفسير علوم او نور ديني کتابونو
تدريس کاوه ۰
نيکه به دملا اذان څخه د مخه دکلا په بياله کې اودس تازه کړ، پګړۍ به يې وتړله ،خپله شړۍ
به يې ترځان چارپيره کړه او د سهار لما نځه لپاره جومات ته ځان رساوه ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې به لمونځ وشو نو کلا ته تر رسیدلو پورې د خـدای ذکر کاوه او تسبیح به یې اړولې ۰

نیابـه د معمول سره سم د نیکه تر راتګه سبانـاری تیاروه ، د کلي رواج وه پـه سبا ناري کـې به د غرمې ډوډۍ په شان هر رنګ خواړه پخیدل خو د کرتو اوړه چې دوازدې سره شوي غوړي به یې په څرخني کې اچول د تازه سبو او د وچې شوې غوښې د قورمې سره خاص خوند اومزه لرله ۰

نیکه به کله چې د سبا ناری وکړنو څاروي به یې مخکې کړل او د دامان کلا په لور به روان شو ۰ د دامان کلا چې نیکه نوې جـوړه کــړې وه او هغه د نیکه د مځکو تــر څنګ په یوې غونډۍ کې یو اځینۍ کلا وه چې په لاندې برخه کې یې لویه بیاله وه او د دغې بیالې دواړه خواو کې د انځرو او بې دانه توتو ونې ولاړې وې چې په خپل موسم کې یې ښه انځر او خواږه توتانو حاصل ورکاوه۰

نیکه به څاروي د دهقان په مرسته د شوتلو په پټي کــې چې شوتله یې له پخوا ریبل شوې وه په مناسب ځای کې دیوې اوږدې رسی سره چې یو سر یې د څاروي په غاړه او په بل سر کې یې دلرګو میخ وه په پټي کې میخ کړل او خپله به د دهقان سره د زمینداری په کارونو بوخت شو ۰
نیکه ټوله مځکه محمد جان ماما ته چې د باغمراز په کلي کې د خپلی کورنی سره هستوګنه درلوده په دهقاني ورکړې وه خودی به هم ورسره جوخت د قلبې ، مالې ،تخم پاشلو او اوبو لګولو پورې مرسته کوله ۰
نیکه د دامان په مځکو کې د غنم ، جوار ، اوربشې او شوتلو تر څنګ رنګارنګ حبوبات او ترکاري لکه رومی او توربادنجان ، بامیا یا بینډۍ ، نــوش پیاز ، ګشنیچ ، نانا ویلنی، ترایي تــر څنګ بادرنګ، هندوانې او خټکي هم کرل او د هغو د ابو لګولو او سرې شیندلو کار به یې د محمد جان ماما سره یو ځاي تر سره کول چې د دغه کرل شو وغله جاتو ،حبوباتو او ترکاریود حاصلاتو څخه نه تنها موږ بلکه محمد جان ماما او کله کله کلیوالو د استفادې وړ هم ګرځیدل ۰
ددې تر څنګ د غوا شدې ، ماسته ،کوچ او شړمبه هم د خدای هغه نعمتونه دي چې د کلو او بانډو اوسیدونکو لپاره خدای پیرزو کړي دي ۰

دکلي خلکو ساده او بې الایشه ژوند درلوده ،په ورځني کارونو کې رښتینولي او صداقت مهم اصل ګڼل کیده او په مشکلاتو او ستونزو کې یود بل لاس نیوی کاوه، خو کله به بیا یو نیم داسې مــکاره هم پیدا شو چې دکلي ټول اوسیدونکي به ورسره په عذاب وه۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلي کې دميلمه ښه احترام او عزت کيده، ميلمه ته به بر سيره پر هغه څه چې په کورکې تيار وه اضافي خوراک او څښاک هم برابرول اود ميلمه مخې ته ايښودل کيده، خوکه ميلمه به موړ وه نو دخوړو چايو څښل خو حتمي خبره وه، چې زموږ په سيمه او منطقه کې دچايو سره دبورې په ځای د ګوړې او پتاسو څخه استفاده کيدله٠
د ګوړې د جوړولو ترتيب
د ګوړې جوړول په لغمان کې د ځمکی لرونکو خلکو رواج وه،هغوی به نيم جريب او يا څو بسوې
مځکه دګنيو دکرلو لپاره جدا کړه ،چې په هغه کې د ګنيو تر څنګ بادرنګ ،پياز ،مرچ ، رومي بادنجان او نورو تر کاري او نيالونه يو ځای کــرل همدا چې
دبــادرنګو اونوروترکاريو حاصل به واخستل شو نوګنيو به سر را جګ کړی وه نو کله چې به ګنی ورسيدل اود استفادې وړ به شول بيا به د ګوړې جوړولو تدابير نيول کيدل، هغه داسې چې په لغمان کې د ګوړې جوړولــو سيار ماشينونه وه چې پاخه ماهران يې درلودل٠ کله چې به ګني دګانۍ د ماشين څخه ووتل، اوبه
يا شيره به يې مخصوص بتۍ ګانو ته ورشيوه کيدلې چې ددې بتۍ ګانو لاندی اورلګيدلی وه کله چې به دګنيو شربت نيمه جامد شکل اختيار کړ بيا به يې پس له يو معين حرارت څخه يوڅه نوره مساله ورګډه کړه چې ورو ورو د حلوا په شان نرمه ګوړه او پس د سړيد لو څخه کلکه اوخوند وره ګوړه ورځنې جوړيدله٠
کله کله به يې مختلفی وچې ميوې لکه پسته ، بادام ، چارمغز اونورې مسالې ورسره ګډولې چې هغه به يې مساله داره ،پسته اي ، بادامي يا چار مغزي ګوړه بلله٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

په لغمان کې د حیدر خانیو کلی او جامع جومات٠

په لغمان کي د حیدر خاندیو کلی او جامع جومات زموږ د کلي څخه شپږ میله لرې واټن درلود او زموږ ه کلیوالي ښوونځی په همدې جامع جومات کې موقعت درلوده چې استاد شیر احمد خان د دې دها تي ښوونځی یو اځنی استاد او مسؤول وه ٠
زموږ د عمر هلکان) په هغه وخت کې چې زه د اوو کلو وم (دی د هاتي ښوونځی ته تقریبا د ۱۲ کیلو مترو نه لرې هلکان پلی راتلل ، په دغه کلیوالي ښوونځی کې تردریم ټولګي پورې شاګردان په تعلیم بوخت وه ٠ استاد شیر احمد خان چې دلوړ قد او قامت خاوند ، مهربانه اومدبر ښوونکی وه، کله کله به یې موږ ترښوونځی پورې رهنمایي کولو او په لاره او ښوونځی کې به یې تل د نصیحت ډکي خاطرې له موږ سره شریکولې ٠

د حیدرخانیو کلی په هغه وخت کې دلاسی صنعت له نظره ډیر شهرت درلود ، هلته صنعت کارانو ښکلی چړې او چاقو ګان جوړول چې ښایسته لاستي بـه یې ورته برابرول او همدا رنګه د خمتا په اوبدلو کې یې هم خاص نوم درلود چې د حیدرخانیو د کلي خمتا نه یوازی په لغمان کې بلکه زموږ
د هیواد په نورو ولایاتو کې هم ځانګړی با زار او ارزښت درلود ٠

زموږ په ښوونځی کې په اوسط ډول .د سلو څخه زیاتو شاګردان زده کړه کوله چې په درې صنفونو یعنې په لمړي ، دوهم او دریم صنفونو کې په تعلیم بوخت وه چې د ښونځی ټولو صنفونو لپاره صرف یو ښوونکی وه ، او استاد شیر احمد خان کولای شول چې د ټولو شاګردانو درسي ستونزې او مشکلات حل کړی٠

درسي کتابونه ټولو ته نه رسیدل ،کله به یو کتاب په دوو او یا څو شاګردانو شریک ویشل کیده ٠
ښوونکی صاحب به د دریم ټـولګي لایقه هلکان د خپل تـدریسی پروګرامو ترڅنګ په لمړی او دوهم ټولګیو کې وګمارل چـې افتخاري درس ورکــړي چې دې کار له یوې خوا لایقه شاګردان د تدریس د میتود او رویشونو سره اشنا کول او له بلې خوا دغه شاګردان د استاد شیر احمد خان سره د تدریسي پلانونو په عملي کولو کې ډیر مثمره رول لوبوه ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ چې د قلم ،کاغذ او نورو قرطاسيوي موادو نشتوالی احساسوه نو د کاغذ پر ځای مو دوړې توري تختې څخه چې د خپلو کتابونو سره د ځانه سره کور ته وړله او راوړ لـه استفاده کوله هغه داسې چې هر شاګرد به دا وړه تخته ، د کړکو قلم او مشوانۍ چې د غنمو سياهي به پکې وه له ځانه سره لرله، شاګردانو به د درس د شروع کيدو څخه څو شيبې دمخه دا تخته دا وبو سره د جومات يا ښوونځی په بيالې کې مينځله او وروسته بـه يې تخته ګل يا د تختې مخصوصه خټه پرې و مښله
بـيا به يې دلاس په څنګل دا خټه په تخته کې ښه همواره کـړه ،کله چې دا او بلنه خټه په تخته کې په مساوی ډول همواره شوه بيا به يې لمرته کيښوده چې وچه شي چې وروسته د څو شيبو به تخته وچه او ليکلو ته برابره شوه٠

په ښوونځی کې ددنيات، قرانکريم او حساب ترڅنګ حسن خط ته خاصه پاملر نه وه چې په همدې تخته کـې به مو مشق او تمرين کوه ،الفبا به مو په مشقي تـوګه په کې ليکله بـيا به مو ښوونکی ته د اصلاح لپاره ښودله چې په همدې اسا س او طرز د کارکې شاګردانو خپل مينځې رقابتونه هــم درلودل، هغه يو شاګرد بـه ويل چې زه يې ښکلی ليکم او هغه بل به بيا ويل چې زه يې تر تا ښه ليکم په همدې ډول د حرفونو ،جملو او مقالو د ليکلو سيالی د شاګردانو په مينځ کې روانې وې،يو شمير نورو به په دغه تخته کې خـپلو خپلوانو ته لکه پلار ، ورنو، کاکا ، ماما او انډيوالانو ته د خطونو ليکل مشق او تـمرين کوه او ادبی جملې او اصطلاحات به يې پکې کارول چې همدې رقابتونو زموږ د ښوونځی د شاګردانو د تدريس سطحه لوړه او زموږ ښوونځی په سيمه کې ښه شهرت درلود او ډير مرزايان ترې فارغ شول٠

استاد شير احمد خان تل هڅه کـوله چې د شاګردانو درسي ستونزې او پـرابلمونه حل کړي او د شاګردانو تدريس او پوهاوي ته يې خاصه پاملرنه درلوده، هغــه به شاګردانو ته تل ويل چې د تعليم سره تربيه ضـرور ده او مــوږ بايــد دې اصل ته ډيره پــاملرنه وکــړو ، که څوک تعليم ولري او تربيه ونه لري مکمل انسان نه دی او په ټولنه کې ځای نلری همدا رنګه بې تعليمه انسان نه شي کولای په ټولنه کې د ترقي او پيشرفت لپاره او همدا رنګه په ورځني ژوند او چارو کې برياوې تر لاسه کړي٠

په کلي کې د شير وار رواج٠
په کلي کې د شير وار رواج هم وه هغه داسې چې د کلي درې يا څلورو کورنيو به چې د شيدو غواوې درلودلې په وار سره يوې کورنۍ ته د خپلې غوا شيدې ورکولې چې يوه اونی به د يوه کور او بله اونی به د بل کورچــې په ترتيب او وارسره د تمامو هغه کورنيو چې په شير وار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریک وه وار رسیده ،هرې کورنۍ به دخپلو شدو کتې واهه او اندازه یې معلوموله چې بیا په همــا غه اندازه دمقابل لوري څخه شیدې په خپل وارکې ترلاسه کړي ، پــه همدی ډول شیر وار ادامه درلوده ۰

دکلي ښځو په خپل مینځ کې شیر وار اچولی وه نوکله چې بــه د سهار لمونځونه وشول بیا به دکور د بیالې تر غاړې په لویو متې ګانو کې د مستو کټوې خالي کیدلې او دکلي ښځې به ترې چارپیره اود مندانو په واسطه به یې دا مستې په وار سره شاربلې تر څوځګ به یې د مستو څخه جدا اوبیا به یې دچانې په واسطه په بله مخصوصه متې کې را ټول او تر هغه پورې شار بلې تر څو دځګ څخه یې کوچ جدا او پاته شړمبه به یې دکلي په کورنو ته بلخصوص پــه هغه کورنیو چې دشدو څا روي یې نه درلودل ویشل کیدلې ۰

دکوچویا دغوا غوړي چې په زیړ غوړویادیدل ډیربا ارزشه وه چې اکثرا کورنیو د هغه څخه پــه ورځیني خوراک کې استفاده کوله ، همدارنګه یو شمیر کورنیو خپل د ضرورت نه زیات کوچ او غوړي پلورل او پــه مقابل کې به یې دخپلو کور نیو نور داړ تیاوړ توکي پرې رانیول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه
کلیوالي ژوند او د خلکو بوختیاوې

د لغمان د خلکو ژوند د زحمت ژوند وه ،هلکانو به له ښوونځی د درسونو تر فراغت ا و په کورکې د غرمې ډوډ ی وروسته په کاراو غریبۍ پسې وتل په مالداری ، زمیندارۍ ،لواولور او نورو کارونو به بوخت شول، کورته به یې د سونګ لرګي برابرول ،څارویو ته به یې رشقه یا شفتله ریبله او د هغو څارنه به یې کوله، د ژمي لـــپاره به یې څارویو ته د وچو وښو څپره یا ذخیره جوړوله چې په همدې ډول کورنۍ ته د ازوقه په برابرو لوکې به یې د خپلې کورنۍ د مشرانو لاس نیوی کو ه ۰
په لغمان کې د کرنې مځکه د خلکو په پر تله کمه ده او د لغمان د خلکو د کورنیوعوا ید د کرنې او مالداري لـه لارې څه نا څه تامینید ه۰

د دې مصروفیتـونو تر څنګ د کلي هلکانو تفریفحي پروګرامونه هم لرل ،ماښام به هلکان د کلي ومخې ته ووتل او په مختـلفو ساعت تیریو به بوخت شول، اکثرا د پهلوانی ،توپ ډنډه ،خوسی لوبه، مخ پټونی ،الله داداو ډیرو نورو محلي لوبو د سپوږمۍ په شپو کې تر ناوخته پورې دوام درلود۰
نیکه به تر مازیګره د بزګر سره د کروندې په کارونو بوخت وه ،موږ به د غرمې ډوډ ی ورته وړله۰ زموږ د هقان محمد جان نومیده ، هلکانو به ورته محمد جان ماما خطاب کا وه، محمد جان ماما شپه او ورځ په مځکه کې کار کاوه او ډیر زحمت یې ګا له خو تر اخره پورې د سو کا له ژوند خاوند پدې نه شو چې له یوې خوا د ډیر اولادو خیښتن وه او د بلې خوا د فصل د کرلو په موسم کې غنم ،جوار او یانور خوراکي مواد په ګټه یا سود اخستل او د فصل د حاصل په وخت کې یو په یونیم ګټه ورکوله ،که د فصل په سرکې به یې د سود خور څخه لس منه غله وا خستله بیا به یې د حا صل په وخت کې پینځه لس منه او که شل منه به یې ورکړې وه دیرش منه او هر څومره چې قرض زیاتیده په همغه اندازه سود خور ګټه ترې اخستله۰

د محمد جان ماما بله چاره نه وه هغه مجبور وه چې اولادونو ته خوراک یا ازوقه برابره کړي او د سود خورو شرایط ومني، هغه کال مې نه هیرېږي چې محمد جان ماما د نیکه په مځکه کې د غنمو لوګډ کړ بیا یې دلو شوو غنمو ګیډۍ و چلول،غنم یې غوبل، باداو دیر نور زحمتو نه یې وګالل ،د درمند په جوړولو کې نه یوا ځې محمد جان ماما بلکه د هغه میرمن او اولادونو هم ډیرې ستونزې وګاللې،خو کله چې درمند جوړ او تللو ته برابر شو ، سود خوریې سرته کینا ست ، د کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسيمي رواج وه چې بزګر ته به د دري برخو څخه يوه برخه رسيده، د محمد جان ماما د خپلې برخې سربيره دلو اولور ،درمند جوړولو ،با دولو او چلولو سره سره بس همدومره شوه چې د سود خور قرض پکې مجرا شي،
سود خور چې هميشه لکه اخوند شا ګل ډيره په نکريزو سره وه د غنمو جوالونه په خره بار او دکور
په لور روان شو، محمد جان له ځايه پا څيد خپلې ښځې او اولادونو ته يې وکتل او سوړ اوسيلى يې تر خولې وخوت ۰
نيکه چې دا وضعه وليده نو محمد جان ته يې د خپلې برخې څخه دولس منه غنم جدا کړل او ورته يې وويل چې اوس دا واخله خداى مهربانه دى کله چې مو جوار وټکول او د توکو څخه مو جدا کړل بيا به سمه مرسته در سره وکړم۰

نيکه به هره جمعې ورځ د تيرګړيو بازار ته ته ،چې کله کله به يې موږ هم له ځانه سره بيولو هغه به د جمعې لمونځ د تيرګړيو په جامع جومات کې کاوه نو کله چې به د جمعې لمونځ وشو بيا به په بازارکې د نرخونو پوښتنه کول شروع شول چې د دې بازار څخه مو کور ته چاى ، بوره ، تيل ،مالګه او نور دضرورت وړ توکى را نيول ۰

د تيرګړو بازارته به د جمعې په ورځ له لرې ځايو څخه خلک د تجارت لپاره راتلل، دې بازارخورا ښه ګڼه ګونه اوجم ،جوش درلود، خو کله چې حسن خان په لغمان کې والى شو بيا د نوي ښار بنسټ يې دلغمان په ولايت کې کيښوده او د تيرګړو بازار اوسني ولايت ته چې د عليشنګ اوعلينګار د ولسواليو په مرکزيت کې موقعت لري وليږدول شو، والى حسن خان دلغمان نوى ښار چې مهتر لام ع په نامه ياديږى په ابا دو لو پيل وکړ۰

حسن خان د عمرانى چارو سره خاصه علاقه درلوده هغه د لغمان ښار ته ښکلى بڼه ورکړه، کلو او بانډو ته يې سرکونه وويستل ، که څه هم پدې کار کې د ستونزو سره مخامخ وه مګر هغه وکولاى شو چې د خلکو په مرسته سرکونو پلونو ، پلچکونو او د نوي ښارد ابادولو چارې په پوره زحمت په مخ بوځي چې دلغمان خلک د هغه خدمتونه د قدر وړ بولي۰

وايي مخکې لدې چې حسن خان دلغمان ولايت ته راشي هغه دبغلان په ولايت کې والى وه، هلته يې هم دبغلان دنوي ښار تهداب او اساس ايښى وه نو کله چې دنوي ښار کارونه بشپړ شول ،والى امروکړ چې تمام دولتي دواير دې نوي ښار ته انتقال شي ، مسولين والي ته راغلل اود ترانسپورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشتوالي ستو نزه يې ور ته وړاندې کړه، هغه چې دا مشکل درک کړی وه نو ټولو کارمندانو ته يې امروکړ چې دخپل دفترونو څخه يو ميز ،ياچوکۍ اويا کوم شی چې دوړلو امکان يې وي ،له ځانه سره واخلي چې په همدې ترتيب حسن خان خپله چوکۍ په اوږه کړه اوبې له کوم ترانسپورته د نورو مامورينو سره يو ځای د بغلان نوي ښار ته کوچ کشی وکړه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

په کليو کې ودونه او دودنه:

په کليو کې د ودونو رواجونه ډېر ستونزمن وه، د واده مراسموته د ډېر پخوا څخه تياری نيول کيده ،ځيني کورنيو به په ځوم ډېر باج او تاوانونه را وستل ، هغه يې مجبوروه چې د ناوي لپاره ډول ډول جامې ،ګاڼې، زيور او ډېر نورمجللو تحايفو برسيره د ناوي نژدې خپلوانو ته نقدي او جنسي تحايف برابر کړي او همدارنګه په واده کې د سيمې خلکو ته ميلمستيا جوړه او دهغوی دخوشحالي لپاره سازيان راوبولي،چې دې او نورملا ماتونکو مصرفونو ډېرکله ځوم دژوند تر پايه پوروړی ساته۰

دکلي هلکان به د سازيانو په راتګ خوښی ښرګندوله ، يو بل به يې د واده دځای او د سازيانود ډلي نه خبرول او ويل به يې چې نن شپه په برياکوزکلي کې واده دی او دګلکي استا ديا ماجتي ، غلام ،پاينده اويا کومه بله هنري ډله بې واده ته رابللي ده ۰
سازيانو او ميلمنوته په کلي اويا هم د کلي ومخې ته مناسب ځای جوړوه چې ټغرونه او کټونه به پکې پرا ته اود ګيسونـوپه ذريعه به روښانه کيده ، سندرغاړو به په وار سره ارمونيه ترغاړې کړه او خوږې سندرې او نغمې به يې ميلمنو ته اوروليې، موظف کسانو به چای،چلم او اوبه ګرځولې ، دسيل سيمه به دچلمونو او سګرټو په دودونو لړلې وه۰

په لغمان کې محلي سازيان ډېر وه چې دهغوی د جملې څخه يو هم استاد ګل محمد وه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلکي مشهوروه ،هغه به په سندرو کې د مستو بګټيو ،غزلو، مصرو ، اوڅلوريزو تر څنګ ډير په زړه پورې داستانونه او ديني قصې کولې،ښه کمپوز ، خوږې نغمې او سرودونه به يې غږول، کله کله به يې د خپل ځوی پاينده محمد سره چې په پاينده مشهور وه په سندرو کې فلبديهه شعرونه په خوږ ونغمو کې اورول او شعري مقابله به يې کوله،همداوجه وه چې د عوامو خلکو ډير خوښيده٠
پاينده هم خوږ اواز درلود او ښه هارمونيه يې غږوله چې ورسته بيا په يو ترافيکی پيښه کې ومړ او ګل محمد استاد تر ډيره وخته د خپل ځوی په غم کې غمجن پاته شو٠

په لغمان کې د مشهورو محـلي هنرمندانو له جمـلې څخه د استاد ګل محمد او پاينده ترڅنګ ډير نورخوږ ژبي سندرغاړی لکه منګل استاد ، ماجتي استاد ، غلام محمد چې په غلامي مشهور وه، ملا ، ملنګ باغبان ،عاشق ملا شاګل ، زيړګل او ډير نور وه چې په محفلونو کې د ملنګ جان، بهايي جان، او د لغـمان د شـاعران لکه علينګاری استا د ، محمد نور، د ګلکاريو بسملا ، اشکار ،حنان ، شهيد ارمان، عمرزی وال ، ګوجوال ، فقير سيد بها الدين جان او نورو شاعرانو شعرونه په خوږونغمو کې کمپوزاوپه خـپلو خوږواوازونو کې خلکو ته اورول٠

په همدې ډول ساز به تر سبا مازيګر دوام درلود ،مازيګر به ځوانانو ډولۍ به په اوږه کړه ،ځوم يا شاه به د ډولۍ ومخې ته او نورميلمانه او دکلي خلک به د سازيانو د ساز په بدرګه د ډولۍ تر شا ه د ناوې د راوستلو په مقصد روان شول٠

کله چې به د ناوې کلي يا کورته ورسيدل هلته به د نکاح لپاره د کلو مشران ، سپين ګيري ، ملکانو ، دينی علما ، دجومات امام او نوربا نفوذه اشخاص په يوه خاص اومناسب ځا ی يا حجره کې سره راټول اوشرعي نکاح به دجومات دملاصاحب له خوا وتړله شوه چې پس له حجاب اوقبول څخه ځوم اودځوم خپلوانو ته د نکاح مبارکي ويل کيده او د نکاح خواږه به په خلکو تقسيم کړل شول٠

تر نکاح ورو سته به سازيانو بيا يوه پنجه مست ساز وکړ اوبيا به ځوم د خسر په کور کې د نوربوج او رواجونو سره پنجه نرموله، هغه داسې چې دکلي نايي ، ترکاڼ ، زرګر ، پښ، ګلکار ،اشپز او نورو به په وار سره دځوم ومخې ته کيناستل اوخپله حقداري به يې ځيني غوښتله او ځوم مجبوره وه چې داسيالۍ ترسره کړي او دهر يو سره حقداري او څه نقدې پيسې ورته ورکړي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له هغه به ځوم د ناوې خونې ته بیول کیده ، دناوې خونه چې دناوې دخورلڼو ،ښځو او ماشومانو څخه ډکه وه مخکې لدې څخه چې ځوم دناوې خونې ته ننوځي د نجونو لـخوا به د ناوې دخونې ورپورې ساتل کیده چې ورسته دځوشیبو څخه ځوم نجنوته دشیرني یانقدو پیسو په ورکولو سره د ناوې دخونې ور پرا نیسته او ځوم ته به د راتګ اجازه ورکړل شوه ، د ځوم په راتګ سره به په هغه باندې چاکلیټ ، نقل ،پتاسې او توري پیسې له هرې خوا شیندل کیدې چې په خونه کې به سمدم غوغا جوړه شوه اوهرچا هڅه کوله چې ځانله په دې چور کې څه ترلاسه کړي او ځوم ته به پس له ډیرې ګڼوډې دا موقعه پیدا شوه چې دناوې تر څنګ ځان ورسوي او دهغې سره یوځای ودریږي ۰

بیا به دکلي نجونو اوښځوله چمبې یاداریا سره اوازونه پورته کړل او په مستو سندرو او نڅا ګانو به یې محفل ته خوشحاله بڼه ورکوله چې په همدې ډول پس له ډیرو ټوټکو اورواجونو به په خوشحالي سره ناوې ډولۍ ته بدرګه کیده او د ټوپکو او تفنګچو په ډزو سره په ډیرخوشحالي دځوم کورته راوستله ۰
دځوم په کور کې مخکې له دې چې ناوې د ډولۍ څخه کوزه کړي د ډولۍ و مخې ته به یې پسه اویا چرګ حلالوه او دناوې پښه به یې په وینو سره کوله چې وروسته له هغې به ناوې د ډولۍ څخه د کوزیدوا اجازه ترلاسه کړه ۰
د ناوې په کوزیدلو سره به د واده لمړۍ او اساسي مراسم ختم او ځوم کولی شول چې وروسته له ډیرو جنجالونو او کړاونویو څه ارام وکړي،خو سره لدې هم دناوې دریمه ، تخت جمعي او په اومه کې دپلار کورته تګ بیا دومره دجنجال او تشویش خبره نه وه ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځمه برخه
د نوي کال یاد نوروز میله:

د نوروز میله په لغمان کې لکه زموږ دهیواددنورو ولایاتو په شان په ډیرو شاندارو مراسموسره لما نځل کیدله ، د کلي هلکانو به هم په دی ورځ کې ځانګړي پروګرامونه درلودل. هغه داسې چې ټول به دکلي ومخې ته د ونودتازه ښاخونوسره چې د نوي کال په موسم کې نوی غوټۍ او پاڼې کړې وې راوتل او دکلي د هر کورد ورمخې ته دا ترانه په لوړاواز اوروله :

ګـــل ګـــل د نــــو روز
خدای دې درکي شتمن روز
د شتمـــن روز برخه راوړی

ددې ترانې په اوریدلو سره به دکور خاوند دکوره څخه څه خوراکي توکي لکه وریجې ،غوړي، پیاز اونورهغه مواد چې د پخلي لپاره پکاریدل هلکانو ته نذرانه کول ، چې په همدی ډول هلکان به دکلي ټولو کورونو ومخې ته ورتلل او په کافي اندازه دضرورت وړ مواد به یې تر لاسه کړل٠

کـله چې به یې مواد را ټول کړل بیا به هلکانو بشـقابونه ، دیګ ، کاسې ، کفګیر ،غوړي ،مالګه او مسالې دخپلوکورونو څخه راوړل او په مناسب ځای کې به یې دپخلی تدابیر نیوه ٠

ورو سته له هغه به هرڅوک یو کارته وګمارل شو ، چابه نغری جوړاوه چا به دسون لرګي برابرول ، څوک بـه په اشپزی بوخت شو ، چابه دناستې ځای برابراوه، او یوې ډلې به د تیګې اچولو مسابقه کوله او څوک به بیا دخپلې دتبعي ملګروسره په ګپ،شپ لګیاوه ٠

څو شیبې ورو سته به ډوډ ی تیاره شوه ،دسترخوان به هموار شواو هلکانو به په خوشحالي او خوندسره دنوی کال ډوډ ی یو ځای نوشجان کوله ٠

دنوي کال یادپسرلي په موسم کې هوا معتدله او د تفـــریح لپاره مناسبه وي ،دښتې او غر ونه ، باغ او باغچې شنې او سرسبزه ، دغرونو په لمنوکي غاټول او ډول ډول خود رویه ګلان شنه کیږ ي چې داموسم او طبیعت لغمان ته ځانګړې ښکلا او رنګ ور ببښي ٠

دمهترلمک ع لمړنی ښوونځی :

محترمو لوستونکو !

کله چې مونږ دحیدر خانیو د کلیوالي ښوونځی څخه فارغ شوو ، ورسته دمهترلمک په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړنۍ ښوونځی کې چې دده زیارت دکلي په جومات کې یې موقعت درلود شامل شوو ،دا ښوونځی زموږ
د کلي څخه تقریبا لس کیلو متره لرې پرته وه چې موږ به هره ورځ دې ښوونځی ته پلې ورتلو چې دا و اټین په اوله کې ستړ ی کیدونکی وه خو بله چاره نه وه ، دکورنۍ غو ښتنه داوه په هر ډول چې وي موږ باید د درس او تعلیم نه بې بهرې پاته نه شو .

څه موده وروسته د مهترلمک لمړنۍ ښونځی د ده زیارت د جومات څخه خپل اصلی ځای ته چې نوی یې دجوړ یدو چارې بشپړ ې شوې وې او دزیارت دکلي په جنوب شرق او یو کیلو متری کې موقعت درلود انتقال شو ه .

دمهترلمک په لمړنۍ ښوونځی کې زموږ تمام همصنفیان په څلورم ټولګي کې شامل شول، داښوونځی دعمرزیو ،چاردهي دسیمو او دلغمان د ولایت په مرکز یت کې موقعت درلو د چې پوه او مجرب استادان یې در لودل ، دهغو د جملو څخه ښاغلی استاد علینګاری چې ډیر با احساسه شاعر هم وه، ښاغلی استاد عظیم خان چې د ریاضی استاد وه، ښاغلی مولوی صاحب فضل الرحمان خان، ښاغلی حسین خان چې په بزرګ مشهوروه، ښاغلی خواجه محمد خان ، ښاغلی ستارخان ښاغلی سر معلم صاحب حبیباالله خان ، ښاغلی محمد اجان، ښاغلی سرمعلم صــاحب غفورخان ښاغلی محی الدین خان او ډیر نور ښاغلي او د قدرو ړ استادان وه چې د هغوی له برکته ډیر شاګردان د پوهې او تعلیم لوړو مدارجو ته ورسیدل، او د وطن پرستي او پوهې په لباس سمبال ټولنې ته وړاندې کړل شول.

لکه څنګه چې مخکې مو د ښاغلي علینګاري صاحب او د هغه د شاعرۍ په اړه یادونه وکړه لازمه ګنم چې دهغه دشاعرۍ په اړه خو کرښې اضافه کړم . د استاد الینګاري اکثر اشعار د خوږ ژبی هنر مند پاینده او نورو سندر غاړو له خوا کمپوز شوی دی، برسیره پردې علینګاري صاحب زموږ دښوونځی دهنراوکلتورپه برخه کې پوره همکاري درلوده، په ښوونځی کې د قلمی دیوا لي
جریدې او همدارنګه په ښونځی کې دترانې د ټیم فعالول او نور علمي او فرهنګي پرګرامونو په مخ بیولو کې خاصه ونډه درلوده، دښوونځی دترانې ټیم هر سهار په شاګردانو تمرین کیده چې د ښوونځی په مراسمو او دولایت په رسمي محافلو او تجلیلونو کې زموږ دترانې ټیم خاص ځای درلود او ډیر ښه وطني ، با احساسه اشعار یې د ترانې تیم ته برابرول او شعرونه به یې په خپله لیکل چې دهغه له جملې څخه یوه ترانه چې څو بیته یې همدا اوس هم په ذهن کې راسره دي لیکم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان په پوهه کامل انسان شي
عقل يې سالم شي روح د جهان شي
شرف حاصل شي علم او ادب نه
نه چې د مال اوملکو نصب نه
علینګاری به ستا په فرمان شي
عقل يې سالم شي روح د جهان شي

زموږ د ښوونځی د ترانې تیم د دې ترانې په اورولو سره په هغه محفل کې چې د روښان په لیسه کې جوړ شوی وه لمړی مقام تر لاسه کړ ۰

زموږ لپاره د مهتر لمک لمړنی ښوونځی په زړه پورې په دې وه چې دلته د حیدر خانیو د دهاتي ښوونځی په پرتله هر څه مرتب او منظم وه، درسي صنفونه ، منظم تقسیم اوقات ، د هر مضمون لپاره مشخص استاد ، د ښونځی ادا ره اونور هر څه نوي وه۰د ښونځی سیمه به هره ورځ د ښوونځی د ملازمینو په واسطه پاکه او اب پاشي کیدله ، شاګردان مجبور وه چې په ټاکلي وخت درس ته راشي او د ښوونځی نظم او مقرررات مراعت کړي، که څوک به بې موجبه ناوخته ښونځی ته راغی او یا کومه بله بې د سپلینی به یې وکړه ، هغه ته به د اداري له خوا جزا ورکول کیده۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه برخه

د روښان لیسه

درنو لوستونکو !

موږ د مهترلمک په ښوونځی کې تر شپږم ټولګي پورې درس او تعلیم وکړ، کله چې د شپږم ټولګي څخه فارغ او شهادت نامې موتر لاسه کړې نو د زده کړې د ادامې په مقصد زموږ ټول اسناد او سوابق د مهترلمک د لمړنی ښوونځی د اداري له خوا روښان لیسې ته ولیږدول شول او هلته په اوم ټولګي کې شامل او د نورو نویو استادانو او همصنفیانو سره اشنا شولو ·

د روښان لیسه چې په هغه وخت کې په لغمان کې یوا ځینۍ لیسه وه د مهترلام د ښار په مرکز کې یې موقعت درلود چې د ډیرولرې ځایو نو څخه لکه د الیشنګ او الینګار دولسوالیو ، شمنګل
،عمرزایي ،چهاردهي، د قرغیو ولسوالۍ، مندروړ اونورو ولسوالیو ، علاقه داریو د کلیو اوبانډو څخه ورته زده کوونکي د درس او تعلیم لپاره راتلل، چې ورسته بیا د زده کوونکو د مشکلاتو په نظر کې نیولو سره په سنګره، قرغیو ،او مندروړ کې نورې لیسې جوړې شوې چې ددې لیسو په جوړیدلو سره د شاګردانو ستونزې نسبې کمې او هرچا کولی شو چې په خپلو نژدې سیمو کې خپل زده کړې او تعلیم ته ادامه ورکړي· اکثرا شاګردان ښوونځی ته پلی یا په بایسکل راتلل،د ترانسپورت امکانات ډیر لږو خلکو ته میسر وه ·
دروښان لیسه ډیره پخوانۍ لیسه ده چې تعلیمی سویه یې د مجربو استادانو په لرلو سره ډیره لوړه وه او ډیر فارغان یې لوړ دولتي او علمي مدارجو او منصبونو ته رسیدلي دي·
پدې لیسه کې ډیر زده کوونکي په تعلیم بوخت وه ، هرې دوره یې درې یا څلور ټولګي درلودل د مثال په توګه د اوم ټولګي به داوم الف، بې ،جیم او یا اوم دال په نامه یادید ل ·

د روښان لیسه د حیدر خانیو د کلیوالي او د مهترلمک دلمړني ښونځیو په پرتله ډیر توپیر درلود ، صنفونه نسبی مجهز وه ، په هر صنف کې د تغرونو په ځای میز او چوکی وې، زده کوونکي به په منظم وخت په دریشۍ کې ښوونځی ته راتلل،په ښوونځی کې ملي او نړیوالي ورځې لکه د د ښوونکی ، آزاد ی ، د مور او نورو تاریخی ورځو لما نځنه کیده ،ښکلي ډرامې به جوړیدلي چې شاګر دانو او استادانو به پکې فعاله ونډه درلوده · دروښان لیسې استادان هریو ښاغلی عظیم خان ، ښاغلی مولوی صاحب طاهر خان چې په خطیب مولوی مشهور وه، ښاغلی ستار خان ، ښاغلی متین خان ، ښاغلی خانګل خان ، ښاغلی ضیاو الحق

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ښاغلی عبدالرزاق خان او ډیر نور د قدرور استادان وه چې همیشه یې د شاګردانو سره په درسي مشکلاتو کې مرسته او همکاري لرله.

سیاسي کړی او ګوندي فعالیتونه:

درنو لوستونکو !

کله چې موږ به د ښوونځی څخه رخصت شو، نو زده کوونکي به ډلې ډلې د کور په لور روان شول او په لاره کې به دیني، علمي، سیاسي او اجتماعي بحثونه کیدل.
د شاګردانو یو ډلې به د درسونو په برخه کې یو د بل سره مرسته کوله، په ځانګړې توګه دلوړو تولګیو زده کوونکو د اوم او اتم تولګیو د زده کوونکو سره.

بلې ډلې به علمي او فلسفي بحثونه کول او یو شمیر نورو به بیا سیاسي بحثونه کول چې دمشخصې
موضوعګیری یا ایډیالوژی لپاره یې کار کاوه، هغو به د کلو، بانډو، ولایاتو، مملکت او په سیمه کې د خلکو حکومتونو او سیاستونو په اړه خپل نظر څرګنداوه، چې اکثرا دا بحثونه په هیواد او نړی په کچه د فقر، بدبختی او بیعدالتی په مدار څرخیدل.
یو ډلې به دیوې سیاسي ایډولوژي څخه او بلې به بیا د بل سیاسي دریز او موضوعګیری څخه دفاع کوله. ددې حالت څخه داسې معلومیده چې مختلفو پارټیو او ګوندونو دځوانانو په مینځ کې دخپلو صفوفو دتقویې په مقصد کار شروع کړی وه.

دا بحثونه په زړه پورې په دې وه چې هر ډلې به په هیواد کې د بدبختیو عوامل په مختلفو نظرونو تحلیلونو او د یدګاهو کې څیړل او ځوانان یې په هیواد کې دیوې عادلانه ټولنې د مینځ ته راتګ په مقصد مبارزې ته را بلل او په همدې ډول به یې دخپلو علاقې وړ پارټی او تنظیمونو کې تنظیمول.
ځینو بیا د اسلام مقدس دین ته د خدمت په منظور او په وطن کې د اسلامی اصولو د تدبیق په مقصد خلک جهاد ته را بلل او ددې ټولو بد بختیو اصلي لامل یې اسلامي اصولو ته مراعت کیدو دلیل باله او خلک یې ددې مقدس هدف د عملي کولو په مقصد په اسلامي لیکو کې تنظیمول او کفر سره یې د جهاد ناري پورته کړې وې.

ځینو نورو بیا د مارکس او انګلز د ایډولوژی طرفداران وه چې هغوی ددې بدبختیو اصلي لاملونه په وطن کې د طبقاتي ژوند موجودیت باله او داسې یې تحلیل کاوه چې موږ باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیربنا یا اساس ته تغیر ورکړو ، او په وطن کې د عادلانه او انساني ټولنې د راوستلو لپاره کار وکړو او د همدې هدف لپاره یې خلک طبقاتي مبارزې ته د صلح امیزه لارې رابلل ۰

ځینو نورو بیا د مارکسیستي سیاست په تایدولو سره د قهر امیز سیاست ترفدارو چې د مایوستانو په نامه یادیدل، بلې ډلې بیا د دې ټولو بدبختیو عامل د افغانانو په عدم اتحاد کې څرګنداوه او د ټول افغان ملت یووالی او دیو موټي افـــغانستان د جوړولو ادعا یې کوله او خلک یې اتحاد او اتفاق ته رابلل ۰
پـــه همدې ډول هرسبا او ماسپښین د ښوونځی په لاره کې موږ دداسې بحثونو سره سر او کار درلود چې کله کله به دا بحثونو دومره مصروف ساتلو چې دا لس ، یولس کیلو متره منزل به را ته ډیر ذغرده شو او ستړیا به مو لږه احساسوله ۰

په همدې ډول په لغمان او دهیواد په نوروولایاتو کې د خلکو د پاکو او سپیڅلو ،ملي ،وطني ،اسلامي او انساني احساساتو په ګټه اخستلو سره د سیاسي پارټیو صفوف ورځ په ورځ تقویه او په هیواد کې د ډلو ، ټپلو ، تنظیمونو اوګوندونو لپاره تهداب ایښودل کیده چې دیو واحد وطن ، دیـــن او ایین خلک یې په مختلفو ګروپونو پارټیو او تنظیمونو تقسیم او دنفاق او بـــدبختي کندې ته ګذار کړل، چې ورسته بیا د دې فعالیـــتونو نتیجه زموږ هیواد والو په خپل سر سترګو ولیده او احساس یې کړه ۰

خوږژبی سندر غاړی مرحوم ماجتي
غواړم په دې برخه کې د خوږ ژبي محلي سندرغاړي مرحوم ماجتي چې دلغمـــان د چاردهي په سیمه کې یې هستوګنه درلوده ، دهغه د شخصي ژوند په هکله ستاسو توجه راوګرځوم :

ماجتي چې همیشه یې پاکې جامې په تن اود پالاوی لنګۍ شمله به یې نیغه درولـه دموسیقي دډیر الاتو لکه هارمونیه ، اکاردیون، ماندولین ،ګیتار،وایلون ،شپیلۍ یا فلوت ،تنبور او نورسره پوره اشنایي او مهارت درلوده چې همیشه به د دغو الاتو د جملې څخه یو ورسره لیدل کیده ۰
ماجتي همیشه د خوښیو په محفلونو کې خوږې سندرې کولې چې اکثره سندرې یې د مینې او محبت سندرې وې چې په ډېر سوز او ګداز به یې ویلې ۰
له سندرو څخه یې داسې معلومیده چې هغه به چیرې زړه بایللی وي، او د چاپه پټه مینه کې سوزیږي او همدې مینې دی شاعرۍ ته هڅولی دی، چې په حقیقت کې همداسې هم وه۰ هغه به د خپلې پټې مینې اظهار په سندرو کې داسې کوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین چې شومه په ګل ببو
ستي يې کړمه په سرو لمبو

په ربښتیا سره د ګل ببو مینې ماجتي ډیر زوراوه، د هغه دا سندره ډیره مشهوره شوه ، چې ور سته بیا په کابل راديو کې چې په هیواد کې یو اځینۍ راديو وه ثبته شوې وه او همیشه به د راديو له لارې اوریدل کیده۰ ماجتي ورسته ددې کړاونو په نتیجه کې په نا علاجه رنځ اخته شو چې دا نا علاجه مریضی د نری رنځ مریضې وه چې هغه یې د مرګ او نابودۍ لوري ته بیوه۰ داسې رنځ چې د علاج چاره یې نه وه ، هسې چې ورته لازمه وه دمعا لجې او تداو ي امکان يې نه وه برابر ، ماجتي هم دخپل را تلونکي په هکله ښه پوهیده ،هغه په یوه بله سندره کې چې شعریې خپل وه داسې ویل:

افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

د ځنکدن اخرسلګۍ دي ترماراشه اشنا
دا دواړه سترګې مې نیولي ستا دیدن لپاره
د رقیبانو په لمسون شولې له ماکناره
په اخرت کې زما لاس ستا په ګریبان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

زنې مې وتړه په لاس دا زمادی وصیت
راباندې وایه څوکرته کلمه دشهادت
روح مې دا ستا په انتظاردی رانه غواړي رخصت
زما په زړه کې دا داغونه د هجران پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دجنازی کټ ته مې چیغه کړه چې لاړی اشنا
سبا دوخته په مزارکې راته وکړه دوعا
زما په شناختې باندې وکړه دزړګي تسلا
زمادقبرخاورې تاته یو نشان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دا ستا دسترګو په ګولۍ زړګی زما شو قلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسترګو اوښکې تويومه سات په سات دم په دم
که راتـــه راکړې دوايـــي د سرولبانو ملهم
د ماجتـــي ځينې اخر دغه جهـــان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دا سندره زمونږ په کليو او باندو کې ډيره مشهوره شوې وه او ورسته ماجتي دا سندره هم په کابل راديو کې ثبته کړه چې اکثرا د راديو له لارې اوريدل کيده٠
ماجتي د نرى رنځ په نتيجه کې په ځوانه ځوانى کې ورو ورو خپله روغتيا او صحي حالت له لاسه ورکاوه، د هغه څخه په يو محفل کې چـا پوښتنه وکړه چې استاذه !صحت مو څنګه دى ؟
هغه په ځواب کې ورته وويل : چې نه مرم نه ژوندى ،خو بيا هم کوشش کوم ستاســـو دخوښۍ لپاره څو سندرې درته ووايم او د خـــپل د زړه خواله تاسو سره په سندرو کې وکړم٠
په رښتيا سره ماجتي خوږ اودميني ډک اوازدرلود چې دبده مرغه د ژوند کړاونو هغه ته نورموقع ورنه کړه چې دهنرپه هکله څونور ګامونه پورته کړي،اودخپلې مينې اوارمانوغوټۍ يې خلاصې شي٠
ماجتي د نري رنځ په نتيجه کې ومړ،د هغه مينه وال د هغه جنازې تـه ډير راغلي وه دهغه جنازه يې د چهاردهې د شاه ګذر بابا په جګې غونډۍ کې خاورو تـه ورسپارله ، نوکله چې خلک د جنازه څخه راوګرځيدل،کلي تـه درسيدوسره سم د هغه دا سندره چې :
افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په ښان نازک مخ د جـــانان پـــاته شو

په هماغه شيبه د راديوله لارې خپره شوه، خلکو له لرې څخه ددې سندرې په اوريد لو نور هـم غمجن شول او دحسرت او تا ثر اوښکې يې ترسترګو تويې شوې، او مرحوم ماجتي يې دخپلو هيلو او ارمانونو سره يوځاى خاورو ته سپارلى وه، خداى دې وبښى او روح دې ښاد او آرام وي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

اومه برخه
حشر یا مشترک کارونه

حشر یا مشترک کارونه په سیموکې د بیالوپه پاکولو د سربندونو په جوړولو ، د شولو د
بزغلیوپه کرلو ، د سرکونو اولویو لارو په جوړولو او همدا رنګه په کلیو او باندو کې د
بامونو د کاګلولو ، د کروندې د محصولاتو په راټولولو ، په مړي او ژوندي او ډیر نورو هغه
کارونو کې چې د کلیو د اوسیدونکو په شریکه همکاري په یوټاکلي ورځ اویومعلوم
پروګرام سرته رسیږي،چې دا شریکې مرستې یاحشر د کلیو د اوسیدونکو اویا هم کله
ددولتي اورګانونو په غوښتنه ترسره کیږي.

په لغمان کې د چاردهي د سیمې لویه بیاله چې د بي بي حاحب د زیارت په ساحه کې د
الیشنګ د سیند څخه سرچینه اخلي او د راه دار یا سخي پله څخه ورسته دچاردهي د سیمې
دمځکو د خړاوبه کولو او په ورځیني ژوند کې دخلکو دګټې په اخستلو کې موهم اوحیاتي رول
لري .
ددې اونورولویو بیالو د اوبودعادلانه ویش او دګټې اخستلو په موخه هرکال نوی میراو
یادبیالې مسول ټاکل کیږي.
ټاکل شوی میراو دنده لري چې د بیالې ، بندونواوسربندونو د جوړول اودهغو د فعالیت څخه
تل با خبره وي او د اوبو عادلانه ویش په نظر کې وساتي که نه نو د بې خبره اوبې انصافه میراو
دکارپه پایله کې دکلو د اوسیدونکو دنفاق اوشخړولامل ګرځي چې داشخړې او ستونزې کله
بیا په مرګ، ژوبلې او د سرونو په ماتیدوهم ختمیږي.

په لغمان کې دګرمیو په موسم کې دلوړوغرونو واورې اوبه کیږي او په همدې موسم کې ډیری
وختونه ګلی ،بارانونه ، تالنده اوبریښنا د سیلابونودراوتلو لامل ګرځي چې په ځینو
وختونو کې د مالي او ځاني تاوانونو ترڅنګ د فصلونو د خرابیدوسبب هم ګرځي.
داسیلابونه د دریابونو اصلي مسیرونه بد لوي ، لوې لوې ونې او کمرونه چپه کوي ، کورونه
او
ځاروي له ځانه سره په مخه کوي .
څرنګه چې سیلابونه دوچو دښتواو خوړونو څخه تیریږي چې شګې ، خاورې او بوټې له ځانه
سره لیږدوي چې دا خړ سیلابونه د دې سبب ګرځي چې دسیندنوپه استقامت لوی سربندونه
ویجاړاو بیالې د خاوروا وختو په کیناستلوسره ډکې کړي چې د اوبو دبهیدو کمیت په بیالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کموي، په همدې د ليل کليوال هر کال د بيالو د بيا پاکولو او د سر بندونو د بيا جوړولو په تکل شريک کار يا حشر تر سره کوی.

څه وروسته کله چې د اليشنګ د سيند د اوبو سر چينې يا د غرونو د لوړو څوکو واورې د ګرمي د زياتيد و له امله اوبه شي نو د سيند اوبه هم ورو ورو کميږي چې وروسته بيا په دې لوی سيند کې ديوې بيالې په اندازه هم اوبه نه وي ، په همدې دليل د چارد هي د سيمې خلک مجبوردي چې د خپل د اړتيا وړ اوبه د الينګار د سيند څخه چې هميشه يې اوبه ډيرې وي استفاده وکړي هغه د اسې چې د الينګار د سيند څخه يوه بياله د الينګار د همدې د رې په غربی برخه کې د غونډيو له پاسه چې ډير له پخوا نه کيندل شوې ده د چارد هي د سيمې په شروع کی د اليشنګ د سيند سره يوځای کيږي همدا بياله هر کال د چارد هی د سيمې او سيد ونکي د سر بند څخه ترميم او پاکوي او د اوبو د نشتوالي ستونزه په اوړي کې د حشرونو په سرته رسولو سره حلوي.

شفيع ماما يا دکلی نائي
زموږ د کلی نائي محمد شفيع نوميده ،هغه به د کلي د او سيد ونکو او هلکانو د سر ويښتان ور اصلاح کول.
دکلي هلکانو دلنډو ويښتانو سره دومره ليوالتيانه ښودله خومشران داوږدو
اولويو ويښتانو طرفدار نه وه ، هلکان يې مجبورل چې د سر ويښتان لنډ کړي خو سره له دې نائي به د هلکانو ويښته برابر او ښايسته جوړول، هغه به نه هلکان او نه مشران خپه کول.

شفيع ماما به دکليو هلکانو او او سيد ونکو خبر په مياشت کې يو ځل اخيسته او د سر ويښتان به يې ورته اصلاح کول چې په اوجوره کې به يې د فصلونو د لوګډ په موسم کې په کروندو ګرځيده او خپله برخه د لو شوي فصل صدری يا ګيډی تر لا سه کوله او وروسته بيا د درمند د تللو په وخت کې هم نائي ته برخه بيليد له.

لکه څنګه چې موو ويل شفيع ماما تنها زموږ د کلي نائي نه بلکه د چارد هي دنورو کليو او باندو او سيد ونکو نائي هم وه چې د فصلونو د لوګډ په موسم کې به د ډيرو غلو دانو څخه برخه مند وه، هغه به تل په کلو او باندو ګرځيده او په سيمه کې به د ټولو پيښو څخه با خبره وه نو په کليو کې چې به کومه د خوښي ، مړي يا ژوندی خبره وه هغه دنده درلوده چې خلک خبرکړي .

د روژې مبارکه مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې په مبارکه میاشت کې د کلي سپین ږیري، ځوانانو او هلکانو ټول د روژه ماتې لپا ره د کلي جومات ته راتلل، روژه ماتی، خیرات یانذر به یې له ځانه سره جومات ته راوړه ، د جومات ومخې ته د ماښام د لمانځه د اذان څخه څو شیبې دمخه د کلي هلکان او ماشومان را ټولیدل ،نو کله چې به ملا صاحب د الله اکبر اواز پورته کړ، ټول ماشومان به د کلي په کوڅو کې په لوړ اواز ویل ، روژه ماته کړی د روژه ماتې اذان وشو چې په همدې ډول به ماشومانو او هلکانو د کورنیو روژه دارانو تـه خبر ورکاوه تر څو هغوي په اطمینان سره خپله روژه ماته کړی ۰

د کلي اوسیدونکي د ماسختن د تراویح لمونځونو ته هرو مرو راتلل د تراویح لمونځ زموږ له پاره ډیر په زړه پورې وه، هلکان به حتمي لمانځه ته راتلل خو تعامل دا وه چې هلکان به دلمانځه
په وخت کې د جمعې په ورستي صف کې دریدل۰
هلکان به روژه نیولو ته هوسیدلو چې د جومات ملا او د کلی سپین ږیرو تشویقول او ویل به یې چې په دې عمر کې روژه نیول ډیر ثواب لري او خدای پاک یې تاسو ته اجر درکوي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه برخه

لغمانۍ اوګره او د هغې ډولونه :

لغمانۍ اوګري ،د پخولو ترتیب او د هغه دډولونو په اړه ښاغلي نجم الدین سعیدي په زړه پوري مطالب راټول کړي چې د سعیدي صیب لیکنې ته بې له تصرفه په دې برخه کې ځای ورکړ شوی دی ،هیله مندیم چې ددرنولوستونکو د پاملرنې وړوګرځي .

دپخولو ترتیب:

اوګره او د هغه د پخولو ترتیب ډیر ساده او اسان دی هغه داسې چې غټې وریجې دګرمو اوبو سره پاکې پریمنځي کله چې وریجې بریمنځل شوې په ایشیدلو اوبو کې یې تر هغه ویشوي چې نرمې شي چې دغه نرمې شوې غټې وریجې داوګرې په نامه یادوي چې په لاندې مختلفو ډولونو ترې ګټه اخیستل کیږي .

لمړی-اوګره دکرتو سره:

کله چې اوګره پخه شي هغه په نا شکن یا عادي غوري کـې را باسي او د غوري په مینځ کې ښکلی ځرخنی ورته جوړوي او پدې ځرخني کې سولول شوې کرت چې مخکې یې په کرتمال کې سولولي وي ځایوي او بیا زیر غوړي ، واز ده یاعادي غوړي په ارکاره کې ښه سره کوي او په ځرخني کې دسولول شوو کروتوله پاسه اچوي ،ورسته بیاپه غوري کې د اوګري له پاسه سابه، شلغم ، پخه شوې وچه غوښه د لوبیا سره په ښکلي نظم ځا یوي او د دسترخوان په سر یې ګدي چې د تعامل سره سم هرغوري د دوو څخه تر دري کسانو لپاره او که د کورنیو اویا دمیلمنو شمیر ډیر وي په همغه اندازه د غوریو شمیر هم ورزیاتوي .

کله کله په اخر کې د اوګرې ځرخنی ورانوي او کرت او اوګره ګډوی چې هغه ګډه شوې کرت او اوګره بیاځانله خونداوطعم لري .

دوم-اوګره دکنډ یا دغوا د عادي شیدو سره:

کنډ :هغه شیـدې دي چې غوا یې نوی خوسکی زیږو لی وي، پدې ډول اوګره کې په ځرخني کې کنډ یا شیدې ځایو ي اوکله کله سره شوي غـوړي هم دپاسه پرې اچوي .

دریم-اوګره د مستو یا شړمبو سر :

دا هم دهمغي اوګرې یوه بله نمونه ده چې په ځرخني کې یې مستې ځایو ي.

دشړومبو سره اوګره په شړومبه کې ګډوي او د نوش پیاز یا عادي پیاز سره ترې استفاده کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

٠

شړومبې اواوګره د لغمان په چارباغ کې ډيررواج لري ، ددې سيمې خلک د شپې له خوا اوګره پخوي او د شړومبو سره يې ښه ګډوي ورسته د دې ګډې شوې اوګرې سرور پټوي او د بيالې ترغاړې يې د اوبو په سرګدي او د سهارله خوا ټــوله کورنۍ په دسترخوان سر راټوليږي اويوځاى ترې استفاده کوي ٠

څلورم- اوګره د لاونډ سره:

لاونډ يا)کړو (يو مخصوص تعم دی چې د شړومبو څخه يې جوړوي هغه داسې چې د مستو شړمبه په يوظرف کې اچوي او يو اندازه اوړه ورسره ګډوي ترڅو اوړه په شړومبه کې ښه حل شي او په نغري يې ګدي ترڅو ښه وايشول شي پس له هغه په ارکاره کې څه ميده شوي پياز په غوړيو کې سره کوي او په ايشل شوي شړمبه کې چې اوړه په کې حل شوي ورزياتوي او د څمڅۍ سره يې نورهم خلتوي چې پــس له يو معين حرارت څخه خوندورلاونډيا)کړو (ترې جوړيږي چې دالاونډ د اوګرې په څرخني کې ځايو ي اوکله کله دسره شوي غوړي هم دپاسه پرې اچوي او په خوند او مزې سره ترې استفاده کوي ٠

پنځم -شوله:

شوله دغټو وريجو څخه جوړيــږي ، هغه داسې چې اول په غوړيو کې څه پياز سره کوي او ورسته څه اوبه يا د پخې شوې غوښې ښوروا پکې ورزياتوي کله چې داښوروا وخوټيدله پريمځل شوې غټې وريجې پکې اچوي چې پس له معين حرارت څخه ورته دم ورکوي او پس له هغه وازده په ارکـاری کــې سره کوي او د شولې د پاسه يې اضافه کوي چې خوندوره شوله تری جوړيږي ٠

د اوګرې يو بل قسم سبوناکه ده چې په شوله کې سابه ورګډوي او د سبوناکې به نامه خوندوره شوله تری جوړيږي چې د هغه دپاسه هم د وازدې يا غوړيو جغ باسي ٠

د اوګرې نوراقسام زموږ د ګران هيو ادو په نــور ولاياتو کې هم مروج دی لکه د پکتيا او خوست په مناتقو کې چــې د ډنډکي په نامه يې يادوي او پخول يې د لغمانۍ اوګرې سره فرق لــري ٠ همدارنګه د کابل په شمال کې لکه ګلدره ، شکردره اوغوربند کــې چې د شولې غوربندي په نامه ياديږي په هغه کې کوفته ، لوبيااوترخه مرچ ورګډوي٠

بايد وويل شي دغټو وريجو رواج دشرقي هند وچين څخه افغانستان ته انتقال شوی چې د پخولو ترتيب يې د نورو هيوادو سره توپير لري ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې داوګرې یا غټوو ریجو د استفادې ترڅنګ دمینو وریجو څخه چې د سرده دریدونې او یا ګرمه وریجو په نامه یې یادوي هم استفاده کیږي او دلغمان په مختلفو سیمو کې لکه د الیشنګ او الینګار په درو کې ، د چاردهي ، حیدر خاني ، ماشه خیل مندروړ ، قرغیو او ډیرونورو ځایو کې کرل کیږي .
لغمانۍ وریجې زموږ په وطن کې خاص شهرت لري او د هغه څخه خوندور پلو ، دمپخت ، شکربته او قابلي پلو پخوي چې زموږ د هیوادوالو دسترخوان ته ځانګړی خوند او رنګ ورکوي .

تیر یادونه

خـړ سیندونه سیلابونـه مـې یادیږي
د وطن شنه شنــه فصلونه مې یـادیږي

د ودونــو او دودونـــو رواجــونـو
ها دیرې ها مـجـلسونــه مــې یادیږي

سندریزخوږې نغمې دحجرو مینځ کې
ها ګــیسونــه او کـټونـه مې یادیږي

د مــرغیو ګــڼه ګــونـه او سیـــلونه
د چق مق ټوپــک غږونه مـــې یادیږي

د قزلاقو اویارمخــچو پــه موسم کې
د دامان د غره دامــونــه مــې یادیږي

په جوزا کــې د تـوتانـو په موسم کې
د فــصـــلونو درمنـدونـه مې یادیږي

مصلــې اوددرمند شاخې په لاس کې
تورچنګرلوی لوی چجونه مې یادیږي

د دهقان په لاس چې تیګه دمیـزان شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپـــکۍ او خـــجورونـــه مې يادېـــږي

د چـــينې نه د اوبو منگـــې په سر کې
ها د پيـــغلو کتـــارونه مـــې يـــادېږي

مـــړ اوبـــل داوربـــلـــکـــو الـــوتـــنې
د بـــامـــو د ســـر خـــوبونه مې يادېږي

پـــه اختر کـــې د ځـــوانانو ډلـــې ډلې
هـــا ميلې او اتڼـــونـــه مې يادېـــږي

د پې مـــخو ښکلو پيغلو بير او بارکې
هغـــه لـــوی لـــوی زيارتونه مې يادېږي

رنگ پـــه رنگ ښکلې جامې د طاعتونو
په مسجد کې ښه وعـــذونه مې يادېږي

څومره ښکلې څه ښايسته کلي باندې دي
جـــم او جـــوش د بـــازارونو مې يادېږي

يـــادول يـــې زيـــاتـــوي د زړه دردونه
افغاني هـــا تيـــر وختونـــه مې يادېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه برخه
په لغمان کې اوسيدونکي قامونه او پرګنې

درنو لوستونکو!

دکتور محمد سعيد «سعيد افغاني» په خپل کتاب کې چې)زما ژوند (په نامه ياديږي او په کال) 1365 (هجري کې خپور شوی په لغمان کې اوسيدونکي قامونه او پرګنې په لاندې ډول شرحه او معرفي کړي دي:

اول: « ساپي »

په افغانستان کې د صافيو قوم يو لوی او مشهور قوم دی چې وايي ددوئ اول نيکه د قندهار دغوري مرغی څخه راغلي دي او ددوئ نسبي سلسله د پښتنو په قامونو کې په درانيو باندې ګډيږي، وايي صافي په غلجيو نه ګډيږي بلکه د غلجيو سره د درانيو په وسيله وروړګلوي لري .

دصافيو د قامونو غټې ريښې په لاندې ډول دي .

الف–وديز

ب-ګربز

ج–مسود

د « ساپيو » د قوم پرګنې په ټول افغانستان کې خپرې دي خود افغانستان په شمالي برخه کې ، کوه « ساپي » محمود راقي ، کو هستان ، او تګاب ددوئ اصلي او مهم مرکزونه دي ا و په مشرقي کې د کنړ « ساپيان » شهرت لري او هغه ځای دخوکې په لسوالی ، با ډ يل،مز ار ، دپيچ په دره ، د سر حد څخه اخوا په سره کمر او د کنر په نورو سيمو کې اوسيږي. ساپي به کامه کې لويه سيمه لري ، ساپي په لغمان کې دعمرزيو ، سالاب ، ګرګړ ،باړيخی ، صبر اباد ، په سيمو کې هستوګنه لري ، په الينګار کې نازي هم « سا پيان» دی .

وايي: چې په کوزه پښتونخوا کې وزير هم په اصل کې د ودير صافيو يوه ريښه او مسود يې بله ريښه ده .

دلغمان په عمرزيو کې صافيان په درې پلرونو تقسيم شويدي .

١- د خير محمد بابا اولاده ده چې د خير اباد کلی يې مرکز دی او لاندې ريښې لري.

پايه خيل ، ياسين خيل ، تورخيل ، اياز .

٢- د عبدالمحمد بابا اولاده چې په ادو خيلو مشهور دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دابراهیم باباچې په ابرهیم خیلو یادیږي اوس په عمرزیي کې دخیر محمد بابا اولاده دیره ده خلک عاجز او په اقتصادي فشار مواجه دي، ولی دغه خلک ډیرزړه ور او په میړ انې شهرت لري.

دویم: د ساک ، سهاک:

دساک قوم د لغمان ولایت په مرکزي سیمو کې اوسیږي او ددوئ ریښې موسی خیل او شمشیر خیل دي اود افغانستان په نورو سیمو کې هم هستوګنه لري ۰

دریم - تره خیل:

دوئ د لغمان ولایت د تندیو په کلي کې اوسیږي او زیاتره یې دکابل شمال شرق خواته د ترخیلو په قریه کې هستوګنه لري چې ددوئ یو څو با اعتباره خلک د وخت ددربار قابچي باشیان وه او د پوراعتبار خاوندان کڼل کیدل ۰

څلورم: رستم خیل:

ددوئ څه میشته کورونه د لغمان د ارمل به قریه کې اوسیږي او څه نور یې کوچیان دي چې داوړي په موسم کې یخو سیموته ځي اوپه ژمي کې بیرته لغمان ته راځي،مالداري اوسودا ګري ددوئ کسب دی ۰

پنځم – خروټي:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې په جنوبي برخه او د افغانستان په نورو برخو کې اوسیږي او ډیر مشهور قام دی ۰

شپږم: عبدالرحیم زي :

دلغمان ولایت د مندروړ په سیمه کې اوسیږي او په کابل کې هم کورونه لري په دوئ کې ښه با همته خلک تیرشوي دي ۰

اوم -هودخیل:

دوئ په ودخیلو شهرت لري او د لغمان د قرغیو د ولسوالۍ په برخه کې لویه سیمه لري او پــه کابل کې د کابل شرقي خوا ته اوسیږي.

اتم - جبار خیل:

دوئ دلغمان د قرغیو د ولسوالۍ په سیمه کې معزز کورنۍ دي. په دوئ کې د قامي ملي مشران اوتاریخي خلک تیر شویدي ۰

نهم - تره کي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دلغمان دولایت په ځینو سیمو کې میشته او کوچي کورونه لري او اوښانو او څارویو په روزنه مصروف دي او د افغانستا په غزني او قندهار کې شتون لري.

لسم - پشه ئي:

دوئ دلغمان ولایت تر څنګ یوه کلی لري چې د پشه ئي کلي په نامه یادیږي ، دوئ ځانته خاصه ژبه لري چې هغه هم په پشه ئي یادیږي . دغه ولس د الیشنګ د درې په لوړو برخو لکه دولت شاه او فراجغان کې هم او سیږي او په پشه ئي ژبه خبرې کوي ۰

یولسم - هزار میښ:

دوئ دلغمان ولایت د تیرګړو په علاقه کې پراته دي او غریبکاره خلک دي ۰

دولسم - میچن خیل:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې شمال ته یو لوی کلی لري دوئ هرې خوا ګر ځي او د نظرانې په ټولولو کې مصروف او دښه مهارت خاوندان دي ۰

دیارلسم - ناصر:

دوئ دلغمان ولایت د مندروړ د سیمې په جنوبي برخو کې ، او همدا غسې د کابل شکردره او د افغانستان په نورو سیمو کې اوسیږي دا خلک زړور او جنګیالی دي ۰

څوارلسم – اکاخیل:

دوئ هم دلغمان د عمرزیو دمنطقې په شمالي برخه کې میشته او کورونه لري د اوښانو او رمو روزنه کوي او د غره څخه لرګي راوړي او خر څوي یې ۰

پنځلسم – دیګان) دهکان):

دوئ په دري خبرې کوي او کورونه یې د افغانستان په نورو سیمو کې هم شته ۰

شپاړسم – محمد زي:

دوئ ځای ځای کورونه لري او د محمد زیو یا د شاهي کورنۍ په وجه دوئ هر چیرې ښې آبادې ځمکې تر لاسه کړې دي ۰

اولسم - ریکا ګان:

دوئ دلغمان ولایت د چاردهي په علاقه کې محدود کورونه لري او دکابل ریکا خانه ددوئ اصلي مرکز دی.

اتلسم - عمرخیل:

دوئ دلغمان د چاردهي) شاه ګذربابا او قلعه اخوند کلي تر څنګ (کې زمینداره کورنۍ د ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کابل په میدان کې هم زیاتې ځمکې لري ۰

نولسم - وریا خیل:

دوئ د لغمان د ولایت د عمرزیو د علاقې په لر او بر کې هستوګنه لري او خلک یې کاریګر او دهقان کاره دي دوئ د کابل په پغمان او دبغلان دولایت په مرکز کې هم ځمکې او کورونه لري.

شلم – وردګ:

دوئ دلغمان ولایت د عمرزیو دعلاقې په جنوبي برخو کې اوسیږي او په کابل کې د وردګو په علاقه کې مشهور قوم دی ، په دوئ کې ښه د کار او میړانې خلک تیر شویدي او د انګلیسانو داستعمار په مقابل کې د غازي محمدجان خان مبارزه د هیریدو نه ده دا قام تل په سیاسي جریاناتو کې لاس او برخه لري ۰

یو ویشتم - تاجک:

دوئ په لغمان او د افغانستان په نورو ولایاتو کې اوسیږي ژبه یې دري ده۰ چې دفارسي ژبې سره لږ تو پیر لري. وایي دري د دربار څخه اختسل شوی او دا ژبه یو وخت د درباریانو ژبه وه ۰

دوه ویشتم– میرعلي خیل : دوئ دلغمان د باد پښ په علاقه او نورو سیمو کې اوسیږي ۰

درویشتم - نیازي:

دوئ دلغمان د ولایت داعلینګار په سیمه کې پراته دي ددوئ کورونه د کابل جنوبي خواته هم شته ، وایي دوئ د صافیو یوه ریښه ده۰ ځوک وائي: چې دوئ مستانه کورنۍ ده.

نیازي په کندوز اوخان آباد کې هم ځمکې اوکورونه لري ،چې غټ کلي ئې ملرغی نومیږي نیازي د پاکستان د پنجاب په سیمه کې هم ډیر شمیر او سیږي. نیازي د تخار ولایات د تالقان دمرکز او مربوطاتو کې لکه دقو لبرس په سیمه هم او سیږي ، خصوصآ په قو لبرس کې ډیرې ځمکې او کورونه لري.

څلورویشتم -اړوکي:

دوئ د لغمان د الینګار په منطقه کې اوسیږي او ددوئ تر څنګ خاني او اختیار خیلو په نامه نور پښتانه قامونه هم پراته دي ۰

پنځه ویشتم _ الکوزي)الکوځي):

دوئ په لغمان کې لږې کورنۍ پیدا کیږی مګر د افغانستان په نورو ولایاتو کې هم شته او مشهور قام دی۰

شپږویشتم: سادات:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دحضرت محمد صلی الله علیه وسلم اولاده ده په لغمان کې ځای په ځای کورونه لري ، دوئ ته میران او پاچایان هم وایي په لغمان کې خواجه ګـان د ابوبکر صـدیق) رض («حضرات» او د حضرت عمر فاروق اولاده هم شته ۰

اوه ویشتم - لطف الله خیل: دوئ دلغمان ولایت د تیر ګړو خانان او هلته د سنګ توودې) سنګ تودو (د قریه اوسیدونکي دي۰

اته ویشتم – بابکر خیل : دوئ د لغمان ولایت د الینګار د سیمې مشهور خانان دی او په کابل کې هم کورونه لري ، او درباري خلک ؤ.

نه ویشتم – نورستاني:

په لغمان کې ددوئ کورونه شته خو د لغمان شمال ته د نور ستان سیمه یوه لوی ولایت دی چې اکثره یې په ځانګړې ژبه غږیږي)سانسکریت (، دوئ د امیرعبدالرحمن په زمانه کې تابع او مسلمان شویدي د امیر حبیب الله خان په دوره کې ددوئ ډیرې ښځې او نجونې دوینځو په توګه دهغه دربار کې خدمتونه کول. چې د امیر امان الله خان په دوره کې آآزادې کړل شوي۰

د نورستان دخلکوبچیان د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې دربار ته لاره پیدا کړه چې په دې اثر ډیر پاخه او پوره خلک پکې وروزل شول چې بیا ورسته د افغانستان په اجتماعي ، ساختماني سیاست او ازادي په ساحه کې لوی رول درلود ، امیر حبیب الله په لغمان کې د قلع السراج تعمیر او باغ اباد کړ ، دا ځای په ژمي کې د امیر حبیب الله ژمني پلازمینه وه چې د بچې سقاو په وخت کې دا دملت په پیسو اباد شوی تعمیر وران او ویجاړ کړ شو ، امیر حبیب الله خان به د لغمان په کله ګوش کې هم میلې چړچې او شکار کا وه چې اخر هم هلته د شپې له خوا په خیمه کې د یو نامعلوم شخص له خوا وویشتل شو دده د مرګ څخه وروسته دده ځوی امیر امان الله خان باچا شو ۰

دیرشم – درګي: دوئ دلغمان ولایت په شمال شرق د شمنګل په قریه او د درګو د اوبو له پاسه کلو کې اوسیږي او کوچیان هم لري ۰

یو دیرشم – علی خیل:

دوئ د لغمان ولایت په شمال شرق دشمنګل او صابره ډوپی کلي کې اوسیږي او څه کورونه یې په کابل کې هم شته ۰

دودیرشم – ابراهیم خیل : دوئ د لغمان د ولایت د مندروړ په علاقه کې شاو خوا میشته دي ۰

دري دیرشم – محمد خیل : دوی د لغمان په ولایت کې هستوګنه لري ۰

څلور دیرشم – خیرو خیل : دوئ لغمان د ولایت د مندروړ په جنوبي ساحو کې پراته دي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دیرشم – قولان :

دوئ لکه د کوچیانو په شان کابل او مشرقي او په خاصه توگه کابل ، لغمان ته تگ راتگ کوي او د تجارت کسب یې درلود مگر اوس یې په کابل کې ډیر کورونه او تجارتونه پیدا کړي دي ۰

شپږ دیرشم – اهل هنود :

دوئ هم دلغمان ولایت د تیر گړو په کلي کې ساکن دي او هلته ځانله درمسال لري چې خپل دیني مناسک هلته اجرا کوي دوئ هم تجارت پیشه دي او د تیرکړوپه پخواني بازار او اوس دلغمان په ولایت کې دوکانونه لري۰

درنو لوستونکو !

د لغمان په ولایت کې اکثر خلک په پښتوژبه خبرې کوي او په دوهمه درجه کې دري ژبه ډیرویونکي لري اونورې ژبې یې لکه پشه ئي او نورستاني او شاړي دي چې په اقلیت کې حسابیږي۰ دلغمان ولایت د قامونو او ولسونو په ریښنو کې زیاتې مطالعې او څیړنې ته ضرورت دی او په اقتصادي ، جغرافیوي او تاریخي مسایلو کې یې بحث پوره ریسرچ غواړي ۰

په عمومي لحاظ د لغمان په ولایت کې د قومونو مختلفې پرگنې پیداکیږي او داسې معلومیږي چې دتاریخ په اوږدو کې په لغمان باندې ډیر مختلف انقلابونه ، تحو ولونه او تطورات راغلي دي ، خو ددې ټولو سره سره باید ووایو چې اوس هم دلغمان ولایت اکثره کورونه د ختو ، پخې یا خامو خښتو کورونه بې نقشې ابادې او په بې نظمه توگه عمومي ژوند د مشکلاتو او لانجو سره مخامخ دی همدارنگه اوس هم هلته اکثرا د لمړی پیړی ددورې دودونه ،رواجونه روان دي ۰

د لغمان خلک د زیات طبعي ذکاوت لرونکي دي او خاوره یې د زراعتي او تخنیکي ښه بدلون لپاره اماده ده ۰په ډیر تاسف سره بایدوویل شي چې په لغمان کې دقامونواو پرگنو د نفوسو تراکم ، بې کاري او بې غوري زړه سوزونکی ده چې د قدرت خاوندان باید ورته جدي او خاصه پاملرنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمه برخه

د لغمان په کلواوبانډو کې د اخترونو رواجونه:

د لغمان په کلوکې د اخترونو دودنـه او رواجونه ډیر په زړه پورې دي، کلي وال د اختر په ورځو کې تفریحي پروګرامونه لري ، هلکانو ته یې موراو پلار نوې جامې رانیسي چې د اختر په سهار هر څوک خپلې نوې جامې اغوندي او د کورد مشرانو سره د اختر د لمانځه لپاره جومات ته ځي، کله چې داختر لمونځ وشو نو د اختر د مبارکۍ لپاره د خپلو خپلوانو او دوستانو کورنو ته ځي ۰

په اخترونو کې دلغمان ولایت په مختلفو سیموکې لکه د مهترلام بابازیارت ، د ولایت په مرکز ، دتیرګړو په پخواني بازار ، داستانې کلی چې دچاردهي په سیمه کې موقعت لري، بي بي هاجره ، بي بي صیب،مندروړ ،قرغه یي ،الیشنګ اوالینګار په ولسوالیوکې په زړه پوري پروګرامونه اومیلې جوړیږي۰

دکلوهلکان دخپلو مشرانوسره میلې ته ځي ، رنګ شوې هګۍ جنګوي او دکورلپاره ماهي ،څلوبۍ ،کجورې ، وچې او تازه میوې او نورخوندورخوراکي توکي داخترمبارکۍ کورته له ځانه سره راوړي ۰

مسلمانان په کال کې دوه مذهبي اخترونه لري چې یویې کوچنی اختردی چې د روژې د مبارکې میاشتې له تیریدو څخه وروسته راځي او بل لوی اختردی چې د کوچني اختر څخه دوه میاشتې اولس ورځې وروسته راځي ۰

په اسلامي هېوادونو کې دغه دواړه اخترونه په ځانګړیو مذهبي او دودیزو مراسمو سره نمانځي چې په یادشوو هېوادونو کې د اخترونو مذهبی مراسم یو ډول او په دودیزو برخو کې له یو بل سره توپیر لري۰

خلک د اختر له لمانځه وروسته خپل کورونو ته ځي په کور کې کشران مشرانو ته د اختر مبارکي ورکوي او بیا نږدې ګاونډ کورونو ته ورځي او له یوه کور څخه بل کورته ورځي او د اختر مبارکي له یوې مخې پیل کیږي۰

که څوک د قرباني کولو نیت لري نو کوچنی حیوان لکه وزه او یا پسه په کور کې قرباني کوي او که څوک په لوی څاروي کې شریک وي لکه غوا ،غویي،اوښ،مېښه ،نو بیا په لوی څاروي کې اوه تنه شریک کیږي۰

د شرعي اصولو له مخې د قربانۍ غوښه په درو برابرو برخو ویشي،یوه برخه یې ځان لپاره جلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او بله برخه د بيوزلو لپاره او دريمه برخه د خپلو خپلوانو لپاره جلا کوي چې بيوزلو او خپلوانو ته په تقسيم سره غوښه ورليږي۰

خو په ځينو سيمو کې بيا د قرباني غوښه په درو برخو نه ويشي. د خپلو او بيوزلو برخه د اختر په ورځو کې پخوي او هر څوک چې ورکره ورځي هماغه غوښه ورته راوړي ۰ د اختر په ورځو کې هغه خلک چې له يو بل نه خپه وي د لاسه کيږي او کيني له منځه وړي۰

ښځې او په ځانګړې توګه پېغلې نجونې د اختر په ورځو کې ډلې ډلې زيارتونو ته ځي چې له ډېرو ليرو ځايونو نه، مشهورو زيارتونو ته رواني وي او د ورځې ډېره برخه هلته تېروي۰

د اختر په شپو ورځو کې د خواړو شيانو اخېستل زيات وي ، ډېرى سوداګر کلچې، ميټايي، کيک او هګۍ راوړي او د روژې وروستۍ اوونۍ کې د همدې توکو د خرڅونې له امله بازارونه له ګڼې ګوڼې ډک شي

غواړم په دې برخه کې ستاسو توجه خپلې يوې لنډې ادبي ټوټې ته چې سر ليک يې دى کوم اختر؟ راوګرزوم :

کوم اختر؟

زموږ د کلي د تروږمۍ مــاښام څخه څوشيبې د مخه د کلي يو تنکي لس کــلن هلک خــوشحــاله بريښيده ،د هلک د خوشالۍ علت يو هم دا وه چې هغه د سبا ورځې د اختر د راتګ څخه خبر شوي وه۰ هلک ته د هغه مور او پلار د اختر لپاره نوي جامي، څپلي او واسـکت رانيولــي وه چې هغه په همـدي ماذيګر قضاد سبا ورځې نوې جامې اودنــږدې دوستــانو د اختر مبــارکــۍ تحفې په خپل وجود کې تمثيلولې او همدا وجــه وه چې هلــک ته يې خوشحاله ښه ورکـړې وه ،په رښتيــا سره کــوم اختر چې ماشوم ته سبا راتلــونکى وه، نه تنها هغه ته بلکې د کلي ټولــو او سيدونکو ته يې د خوشحالي زيــرى ورکاوه.

هو ،کوم اختر ؟ د کوراو کلي اختر ،او که د مهاجرو اختر ،کوم چې د خپل کور ،کلــيو او بــانډو څخه لرې په پردي وطن کې لمانځي ؟ دا يو څــرګنده خبره ده چې اختر هر چاتــه هرچيرې او په هرځــاې کې چې وي پوره او يا نيمه خوله خندا او خوښي وربښي.

نو اختر کوم اختر؟

دا د ځــوانــانــو د خــوښيو اختر
د پيغــلو نجــنو د ټـــاليو اختر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کور او کلي اختر
چې لوړ دودونه لري

د سپوراو پلي اختر
ښه رواجونه لري

دا د خوښیو اتڼونو اختر
دا د خوشحاله سرودونو اختر

دی د بیوزلو کونډو رنډو اختر
د یتیمانو او بربنډو اختر

د غریبانو او خانانو اختر
د مسلمانو دیندارانو اختر

وي مبارک دې په تمامو خلکو
وي برکت دې په تمامو خلکو

ښه افغاني دود او رسمونه لري
خدایګو چې ښکلي رواجونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسمه برخه

دلغمان د دترګړو دجامع جومات خطيب او د ازادی د لياري مبارز مولوي عبدالمجيد

لمړی

خدای بښلی دکتور محمد سعيد) سعيدافغاني (چې دلغمان د ولايت دترګړو دجامع جومات خطيب مولانا عبدالمجيد مشر زوی دی ، په خپل کتاب) زما ژوند (کې د هغه په هکله ليکي:

زما پلار مرحوم عبدالمجيد د لغمان ولايت دعمرزيو د قريې د خيراباد په کلي کې هستوګنه درلوده او د مولوي سيد اميرخوی وه ، مولوي سيد امير چې دخپل وخت کره عالم او د ښه ملي شهرت او اعتبار خاوندوه دلغمان په کله کوټ کې چې دعمرزيو دقريې څخه په جنوب کې تقريبا شپږ ميله لرې موقعت لري اوسيده چې د خپلو شاګردانو درسي حلقه يې درلوده او د خپل عمر زياتره مده يې هلته تيره کړې ده او په هغه ځای کې علاوه د تدريس څخه د خلکو د مشکلاتو او پربلمونو په حلولو کې د زيات ولسي قدرت او اعتبار خاوند وه ٠ مولوي سيد امير هلته کله کوټ ته نژدې د علي خيلو په کلي کې چې د کوزې ډوپۍ په نامه يادېږي د يو مشهورعالم چې په صوفي صاحب مشهور وه دهغه د لورسره نکاح وکړه ، صوفي صاحب په منطقه کې دبا نفوذو اشخاصو څخه وه چې په ډوپۍ کې يې د ځلوښت جريبو په شا او خوا مځکه درلوده ٠

مرحوم مولانا سيد امير ډير شاګردان روزلي دي چې د هغې جملې څخه د تګاب ملا صاحب فضل او مرحوم د هدې صاحب نجم الدين اخونزاده چې په ملا بزرګ مشهور وه د يادولو وړ دي٠
مولوي عبدالمجيد صاحب به قصه کوله هغه وخت چې زه شاګرد وم امير عبدالرحمن خان نجم الدين اخونزاده د هغه د مشهورو ماذونانو سره د تندور خانې په سيمه کې بندي کړی وه ځکه چې هغه د ولسي اعتبار او شهرت څخه برخورداره وه، ملابزرګ چې دخپل وخت دير متقي او مشهور عالم وه زه هغه وخت د هغه تپوس ته جيلخانې ته لاړم او خبر مې ورکړ چې زه د مولوي سيد امير خوی يم او ستاسو ليدو ته راغلی يم ٠ همغه وه چې زه يې په ډير شوق وغوښتلم او په زياد اعزاز يې روغبړ را سره وکړ او شکر يې وويست چې د مولانا سيد امير صاحب ځوی دومره شوی دی چې زما پوښتنې ته راځي او له ما سره يې ډير لطف وکړ٠ زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادیږي کله چې زه د خپل پلار سره په ورستیو وختو کې تګاب ته لاړم زما پلار د ملا بزرګ صاحب د مقبرې پوښتنه وکړه دهغه قبر یې پیدا کړ او د اخلاص فاتحه یې پرې ولوستله ، د هغه په قبر یوه زړه ګنبده ولاړه وه ۰

وایي چې د مولانا سید امیر تر مړینې وروسته دهغه ځوی مولانا عبدالمجید ډیر وړوکی وه چې د خپل مورنی نیکه صوفي صاحب په کور کې پاته شوی وه ،څرنګه چې مور یې هم په وړکتوب کې مړه شوې وه نو دده تربیه دهغه دمورنۍ نیا په ذمه واخستله ،چې هغه یوه ډیره پرهیز ګاره ښځه وه او اولاد یې نه درلود نو دمولوي صاحب عبدالمجید په روزنه کې یې پوره پاملرنه او اهتمام کوه ۰
څه مده نه وه تیره شوې چې د مولوی صاحب مورنی نیکه صوفي صاحب هم وفات شو او صوفي صاحب بل نارینه اولاد نه درلود او تربوران یې دیر ظالمان وه د هغه د کور مالونه یې چور او مځکه یې ترې ونیوله ۰
مولوی صاحب عبدالمجید به ویل ۰ زموږ په کورنۍ کې زموږ د پوښتنې څوک نه وه او زموږ د پلار د تره ځوی محترم محمد شریف خان هم د خپل پلار فتح محمد خان څخه وړوکی پاته شوی وه نو همدا دلیل وه چې د تربورانو د ناروا په مقابل کې موږ بې وسې وو ۰

څه مده ورسته زما مادري نیا په ما باندې تعلیم شروع کړ ،دهیرید و نه ده چې د لغمان د صبر اباد مولوي سید عالم د ډوپۍ کلي ته زموږ پوښتنې ته راغلی وه په ما یې ډیره مهرباني وکړه او د نصیحت په طرز یې راته وویل ۰ پلار دې مشهورعالم وه ۰ ته ضرور باید د پلار ځای ونیسې ، څه چیرته د کوم عالم سره دیره شه او صرف او نحوه او نور کتابونه ولوله کوشش وکړه چې وخت درنه عبث تیرنه شي ترڅو ښه عالم درنه جوړ شي۰

هغه ویل چې د مولوی صاحب سید عالم نصیحت په ما زیاد تاثیر واچوه او دده دلاربښونې سره سم مې په زدکړې پیل وکړ په یو ځای او بل ځای کې مې په لږه مده کې صرف نحوه او بیا نور کتابونه ولوستل او بیا مې دمنطق او حکمت دکتابونو په لوستلو شروع وکړه او د وخت د څخه مې زدکړه وکړه چې پوره په دې کتابونو کې لایق شوم چې زیادتره مشهوروعالمانو شاګردان به ماته دتدریس لپاره راتلل ۰ ما پدې تحصیل اکتفا ونکړه او د تحصیل او زدکړې په مقصد په ښیوه ، د لغمای په چهارباغ ، قرغیو او مزینه کې دیره شوم او وروسته لدې څخه دتحصیل په مقصد پیښور ته لاړم ،هلته په پیښور ارغشتو او اشنغر کې مې دمعنوي ، لوی منطق ، حکمت ، تفسیر ، احادیث ، فقه اصول ،میراث ،ریاضي ،تجوید او نور دوخت مشهورعلوم دښو پیاوړو استادانو څخه ولوستل ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې پــه هغه وخت کې چــا چې به مروج علــوم ولــوستل د وخت د مشهورو علماو بــه ورته تصديق ورکاوه چې د استادی ور دی نو هغه ته به بيامــولوي صاحب ويل کيده او د مولويتوب پگړی به دده په سر باندې مشهورو علماو په ول تړله ، چې مولوی عبدالمجيدهلته دا افتخار تر لاسه کړی وه ۰

د مولوي صاحب عبدالمجيد د سفر ملگري په دې باور وه چې هغه په ملگرتوب کې د پوره اخلاص خاوند وه ، د ده له ملگرو او ملگرو لدې سره پوره وفا کوله ۰ زما مرحوم پلار مــولانا محمد سعيد سعيد افغاني ليکي چــې زما نه يادېږي چــې زما د مــرحــوم پلار مولوي عبدالمجيد څخه دې چا شکايت کړی وي ،ده به خپل ملگري ډير په احترام يادول او په غياب کې به يې ستاينه کوله همدا وجه وه چې دده ملگروزما سره زما په ژوند کې د هغه په خاطر ښه رويه درلوده ،ده به د خپلو ملگرو څخه خوږې قصې کولې او د خپل سفر ملگري به يې ډيريادول او پــه دې جمله کې د مولوي محمد ابراهيم کامه وال ، مولوي الهام الدين چې د لغمان په کــڅ کې د کجور ملا په نامه يې شهرت درلــود ، د چهارباغ مولــوي عبيد الله ، مــولوي محمد عالــم ، او قــاضي عبدالقدوس د لغمان د چهارباغ څخه ډيرې ښې خاطرې حکايت کولې ، همدارنگه مولــوي عبيد الله او مــولوي محمد عالم صاحب چې په اول کې د هغه د سفر شاگردان وه چې په نتيجه کې ډير ښه عالمان شول ۰

دې ويل د کجورو ملا صاحب په سفر کې د جمعې په شپو کې د يرښه او خواږه اشعار او نعتونه ويل او هغه وخت د هغه يو مشهور ورور وه چې هغه ښه متصوف او مشهور واعظ عالم وه ،هغه په وعظ کې ژړل په مخ او گيره به يې اوښکې رواني وې ، دې قصه کوله يو وار داسې پيښه شوه چې د کجورو ملا صاحب د غه ورور په وعظ کې ډير وژړل خوکله چــې د وعظ څــخه خلاص شــو نــو په يو خاص مجلس کې ورته وويل: وروره دا څومره زيــات ژاړې ، ژړل ښه کار ندی ستر گوته دې تاوان رسوي او که نــه زه هم کولی شم چې خپل مړ پلار يا خپله مړه مور را ياده کړم او له تا څخه ډ ير وژاړم ۰

مولو ي عبدالمجيد په ټولو مروجو علومــو کې تدريس کاوه خو په منطق او حکمت کې يې ډير شهرت درلودخو د عمر په اخر کې ددې د تصوف جذبه زياته شوه نويې د تفسير،حديث ، فقه ، او تصوف علومو مطالعه زياته کوله همدا وجه وه چې تگاب مشهور متصوف اخونزاده صاحب څخه يې د قادرې طــريقه وکړه ، ددې طريقې په ټولو اذکارو او اورادو کې د مازونۍ مرتبې ته رسيدلی وه او د زياتو مريدانو او مخلصانو خاوند وه۰

څرنگه چې د ښه تقوا او علم خاوند وه نو خلکو دی مجبور کړ چې د لغمان ولايت د تيرگړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهور او جامع مسجد د خطابت وظيفه هم په غاړه واخلی ، پدې مسجد کې دی ډیر عمر دجمعې په ورځو کې موثرې خطابې ایرادې کړی دی چې دده شهرت د شاګردانو او مرید انو له لیارې نه تنها په لغمان او ننګرهار کې بلکه په ټول افغانستان کې زیات شو ،هغه ډیر ښه اواز او د ژبې فصاحت درلود او د ښه اخلاص او ګذارې خاوند وه ۰ نو همدا وجه وه چې هره ورځ له هرې خوا نه وربانده د روحي او معنوي استفادې په منظور هجوم وه او دده په دیره کې به لنګر چلیده چې تراوسه پورې په لغمان کې زیات خلک دده د وعظ ،معقولې اونمونې روایتونه کوي۰

مولوی عبدالمجید دامیر عبدالرحمن د پادشاهي د وختونو قصې کولې چې په دې هکله یې داسې ویل: امیرعبدالرحمن په خلکو باندې زیات رغبت اچولی وه او یوا ځې دنوم څخه یې خلک بیریدل حتی هغه وخت چې هغه مړشو خلکو د ډارې ډیروخت دده د مرګ روایت قدرې هم نشو کولای ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسمه برخه

دلغمان د ترګړو د جامع جومات خطیب او د ازادۍ د لیاري مبارز مولوي عبد المجید

دوم

مولوي عبدالمجید د وطن د استقلال او ازادۍ په مبارزه کې پوره او موثره برخه درلوده او د خپل قومي ځوانانو، مشرانو، شاګردانو او پیروانو سره د انګلیسانو په مقابل کې دډکې، تورخم او ناجي په سیمو کې جنګیدلی دی ۰هغه به ویل چې موږ به د شپې له خوا د انګلیسانو په عسکري کمپونو داړه اچوله چې په دې اثر به د انګلیس عسکر ډیرو لانجو سره مخامخ وه ده به ویل په هغه شپو او ورځو کې چې صالح محمدخان عسکري افغاني منصبدارمــاتي وخوړه موږ برید پرینښود بلکه د غرونو په څوکوکې مو د شپې له خوا اورونه ددې لپاره بلول چې ترڅو انګلیسي عساکر پدې پوه شي چې مجاهدینو دجهاد محاز ندی پریښودلی او د مقابلې لپاره حاضر دي ۰

مولوي صاحب به ویل: د صالح محمدخان د تیښتي په وجه پــه دغه ورځ او سباته د مبارزینو معنویات ښه نه وه خو دیني علماوو دمبارزینو معنویات تقویه کول او له بلې خوا مجاهدینو ته د وطن دهرې خوا زیات او تازه مرستي رسیدلې او په ټولو بریدونو کې ملي مقاومت ښه پیاوړی شو چې پدغه برخه کې د ننګرهار او سرحدونــو د اوسیدونکو جذبات د هیرودو نـدی او نه د ساپیوو مهمندو ، شینوارو ، خوږیانو او دباجوړ ځوانانو سرښندنه به د یاده ووځي ۰

باید ووایم چې د بلې خوا دا شکست ددې موجب شو چې دپښتونستان د سیمو اوسیدونکي د انګلیس د استعمار په ضد را وپاریدل او د هـرې خـوا څخه دمیړاني او جهاد غورزنګونه په ډیر جوش او خروش پیل شول ، همدا وجه وه چې انګلیس دې ته متوجه شو چې د اعسکري بریالیتوب نور هم لانجي زیـاتي کړې او عمومي احساسات یې ددوئ په ضد وپارول ، نو همداوه چې د خپل زیات ویرې په وجه یې په هوایي بمبارد پیل وکړ او غوښتل یې چې په دې ډول په جنګیالیو کـې ویره واچوي خو دا کار نور هم خلک د مقاومت لپاره مصمم کړل او د شپې له خوا یې په انګلیسي عسکري کمپونو باندې ډیر سخت یرغلونه تر سره کړل ۰

مولانا عبدالمجید ویل چې په دې جهاد کې ځمـاخـواږه خواږه ملګری او یاران شهیدان شول او یو واردا سې پیښه شوه چې زموږ د اوسیدو په خاصې غونډۍ د بمونو اوریدل شروع شول چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديو بم په اثر مورږ د خاورولاندې شوو خودنورو مجاهدينو په مرسته ژوندي له خاورو وويستل شوو ٠

هغه به د جهاد کيسې زياتې کولې او د خپلو افغانانو ميړانه يې په هغه وخت کې زياته ستايله ٠ ده ويل: افسوس چې د وطن په جهاد کې دملی مبارزينو سره کافـي وسله او ازوقه نـه وه بلکه يواځې ددوئ همت اوميړانه وه چې مقابل محاذ ته يې ماته ورکړه ٠هو، اکثره مبارزينو په نيم نس او نيمې تندې خپل د جنګ محاذ ساته ،چا سره شلخی توپـک ، چاسـره تفنـګچه ، چا سره توره او دچا سره يواځې بيل اوکلنګ وه چې د زمرو په شان به يې په اورحملې کولې ٠

ده به ويل: د ژوبلې او مرګ ډاره د چا سره نه وه بلکه پدې عقيدې وه که ژوندی وې د جهاد ثواب در په برخه کيږي اوغازي به وې او که مړ شوې نود شهادت مرتبه مومې ٠
ده ويل: دوطن په جهاد کې دمشرقي محاذيوازې ملي مبارزينو په برکت قوي پاته شوا وعسکري شکست او تيښته د مشرقي خلکو ته لکه د هيوا د د نوروسيمود مجاهدينو په شان د منلوړ نه وه بلکه دهغه وخت واقعات اوپيښې ددې ثبوت ورکوي چې ملي مبارزينو په يوه دوه ورځوکې عسکري خلا هم ډکه کړه بايد ووايـم چې د صالح محمد خان د تيښتې پـه وجه د ټولوعسکرو عسکري طاقت له مينځه لاړ نشو بلکه ډير وړومنصبدارانوبې له کوم عسکري تنظيم څخه خپل د جهاد محاذونه کلک وساتل چې پـه دې جمله کې سور نــاصري جرنيل دخپلو عساکرو سره د تورخم په محاذ کې په پوره ميړانې جنګيده٠

مرحوم محمد شريف کامه وال چې پـه نجم المدارس کې مدرس وه دا قصه زياته کوله او ويل به يې چې دصالح محمد خان دتيښتې دوهمه ورځ وه ، زه په تور خم کې وم او په لياره کې زخمي شوم حرکت مې نشو کولی خو نصيب دا وه چې پـه ما باندې سور جرنيل مسلح په اسپ سپور د خپلو عسکري ملګرو سره راغی ، زه يـې پورته کړم او سور جرنيل دخپل ځان سره په خپل اسپ د شا له خواسپورکړم او دی په انګليسانو باندې ډير له قهره لکه دزمري په شان غړمبيده ٠

ځما پلارمرحوم دکتور محمدسعيد) سعيد افغاني (ليـکي: هغه وخت چې زه په نجم المدارس کې مدير وم سور جرنيل ژوندی وه او د عـمرپه اواخروکې يوځل مدرسـې تــه راغی ما په خپله حجره کې ميلمه کړ اودهغه ډيـر احترام او قدر مې وکړ ، د شپې له خوا دده سره قرانکريم او د کارتوسو ډکه تفنګچه وه ٠ وايي چې دده عادت وه چې د عمرتر اخـره يـې تفنګچه له ځانه سره ګرزوله ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي محمد سعید) سعید افغاني (لیکي چې ځما مرحوم پلار مولوي عبدالمــجید به وعظ او تبــلیغ دقرانــکریم د ایتونو او احادیثو په لوستلو په ډېر خوارږه اواز کولاو ځای ځای به یې په مناسب ډول د جلاالدین رومــي د مثنوي ،حافظ شیرازي ،ګلستان ، بـوستان او داسې نـورو کتابونو او د دپښتو شاعرانو شعرونه او منظومې په خوارږه اواز لوستلې ۰ هغه به د میا عبدالکــریم صاحب اشعارخوښول اوزیات به یې لوستل چې په هغه جمله کې یې دا بیت یې زیات لوسته:

اول دې خوب په بالښتو او بالیـنچو کړه جانانه
اوس دې د ګورچینجي بازي کړي هر اندامه سره

یا د حافظ شیرازي دا بیت :

شب تاریک بیم موج ګرداب چـنین هایل
کجا دانند حال ما سبک ساران ساحل ها

دا شعرونه یې د عمر په اخره کې زیات لوستل:

همه با هوا و هوس ساختی
دمی با مصالح نپرداختی

همنشینان تو در کنج لحد خاک شدند
چشم عبرت بکشا خواجه اګر انسانی

یا دا بیت:

صبح صادق ملهم کافور دارد در بغل
ګر علاج زخم عصیان میکنی بیدارباش

مولوي عبدالمجید یوه وړکۍ کتابخانه درلوده چې په هغه کې مختلف علوم موجود وه خو ده به په سفرکې خپل قرانکریم ، دلایل الخیرات او تنبنیه الغافلین کتابونه زیات له ځانه سره ګرزول او لوستل به یې ۰ ده به د تجهید وظایف زیــات کول اوجذبو په حالاتو کې یې تصوفي اشعار ویلې او کله به یې ورسره ژړلې هم ۰

ده دنظم په کتابونوکې پوره مــهارت درلوداو د اشعارو ګلچین ور سره وه ، ده به دملي او وطني خدمت لپاره هم زیات کار کولو اوضرورت په وخت کې به یــې د بیچاره ګانو سره لازمه مرسته کوله ، دی د پوره جرت خاوند وه او په وعظ ، تبلیغ ، جلسواو مرکوکې به یې په صراحت خپل تحلیل وړاندې کوه او کله کله به یې ډیرغټ غټ خلک هم تــرټل خو په خلکو باندې دده قهر او غصه دده د اخلاص او بې الایشی په وجه بده نه لګیده ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده سره د ډيرو خلکو اخلاص وه او دده د ليدو لپاره د ډيرو لرې ځايو څخه خلک راتله ، دې
به کله د تبليغ او اصلاح لپاره د لغمان درو غـروکلو او بانډو ته هم تللو او هلتـه به وربـاندې
زيات خلک را ټوليدل ، ده به اکثره په پښو منزل کوه چې کله به داس سورلۍ هم ميسره کيده ۰

هغه د پوره ذکاوت خاوندوه او ډيرو باريکيو ته متوجه کيده هغه به ويل: د خدای پاک مخلوق
سره د اخـلاص ژوند کول په کاردي او د اخلاص ثمره او نتيجه حتمي ښه په زړه پورې وي ۰
دې د ولايت او کرامت دعوانه کوله حـتی ويـل يې زه سره ددمره وظيفه کولوتر اوسه هم دکـوم
کشف اومکاشفي خاوند نه شوم ۰
ده دملاې لنګ د شورش په وخـت کې هغه وخت چې دامير امان الله خان په ضد انقلاب جوړ وه
په پغمـان کې يوه لويه جرګه جوړه شوه د خپل قام او دلغمان د ولايت د علماو او دخلکو په
وکالت وکيل انتخاب شوا و دهغه وخت په لويه جرګه کې يـې فعاله ونـډه درلوده ، دې پـه هغه
وخت کې پوهيده چې په امـير امان الله خان پاندې دکفر فتوا او په دې اثر د افغانستان څخه
دهغه وتل ښه کار نه وه ۰ هغه سره لدې چې د ديني پاکې جذبې خاوند وه داستعمار دسيسو ته
ښه متوجه وه او د وطن د خير او سعادت لپاره ډير هوسيده ۰
هغه ددين څخه دنارواا ستفادې مخالف وه او ديني علماو لپاره يې په خيراتو ژوند کول نه
خوښول ۰ د ده نظر وه چې هغه به ويل :
کاشکې دينی علما علاوه د ديانته دخپـل رزق او روزی برابرولو لپاره کار او کسب هم وکړي
او داسې نه چې دين ددنيا لپاره وسيله وګرځوي ۰
دې به ويل : دې عـاجـز اوبيچاره ته ګوره چې خپلې نفقې ته حيران دی خو په قرض او سود هم
خير اوخيرات ورکوي او خپل ځان نورهم محتاجوي ۰او ويل به يې چې دې ملا او پيرصاحب ته
ګوره چې هرڅه لري خوبياهم د يوعاجز او فقير له لاسه خيراتونه اخلي ۰
ده په هر چا باندې دپـوره عـاطفې اوصلې خاونـد وه او دروحي جذبې په وخت کې به بل ډول
ښکاريده او په ځينو حالاتو کې به ور څخه دتاثر او انفعال چيغه او کريکه هم وتله ۰

هغه مـرحوم مجاهد نجم الدين اخنـذاده صاحب ته عقيده درلوده همدا وجه وه چې کال کې به
يو ځل او کله دوه ځله هډې ته دده قبر د زيارت دعا له امله تلو ، ده به ويل دا مـرحوم دخپل عصر
مبارز وه او دوطن دابادی او ازادی لپـاره يې نـه هيـريدونکي جهادونه او خدمتونه کړي دي ۰
مولوي عبد المجيد د تګـاب اخنذاده صاحب د مـخلصانو څخه وه او د هغه د ذهد اوتقوا زياتې
قصې کولې ، د نجم الدين اخنذاده صاحب د مشهورو ماذونانو لکه د سنګر شيخ صاحب ، د
بتخاک حضرت صاحب ، د اسلام پورشيـخ صاحب پاچا صـاحب ، د تـرګړو پاچا صاحب ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرکانو میا صاحب ، صوفي صاحب ،چکنور ملا صاحب اونورو علماو د تقوا ، اعتبار او شهرت قصې کولې ۰

مرحوم مولانا عبدالمجید په کال ۱۳۲۰ ه ش کې د ژمـي په شپو او ورځو کې مریض شـو او یو څو ورځې پس له مریضي حق ته ورسید ۰

انا لله و انا الیه راجعون

د ده جنازه په ډیر اعجاز پورته شوه او په پوره احترام د لغمان د ولایت د عمرزیو د قریې د خیراباد د کلي په هدیره کـې خاورو ته وسپارل شو ۰

دی فوت شو خو دده دصالحو اعمالو نقش تر اوسه پاتې دی، اوس موږ دده روحي خوښي او ددی د ښه اعمالو دپیروی او هغه تـه پرته له دوعـا څخه بله چاره نشته ،نو الهی تـه موږ تـه دښې پیروي توفیق راکړې او دده په روح کې دې دخپــل رحمت فیضان زیات او دایم وګرځوې ۰

امین یارب العالمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسمه برخه

د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت

لمړی

د لغمان لرغوني تاريخ او جغرافيوي مــوقعيت پــه اړه څيړونکو او تاريخ پــوهانــو ډيري څيړنې او ليکني کړې چې پدې برخه کې د هيواد د معاصره څيړونکو او ليکوالا نو ښاغلي شهسوار سنگروال صيب او د ښاغلي پوهنيار ظفر اهتمام د معتبره تاريخي ليکنو او همدا رنگه د انترنيتي پانو څخه په زړه پورې او کره مطالب راټــول شوي چې د دې مطالبو يادونه پدې برخه کې لا زم او ضروری گڼل کيږي . هيله ده چې د دې مطالبو په راټــولولو سره مــو د لغمان تاريخ او د هغه د جغرافيوي موقعت په اړه درنو لوستونکو ته د پام وړ معلومات برابر کړي وي .

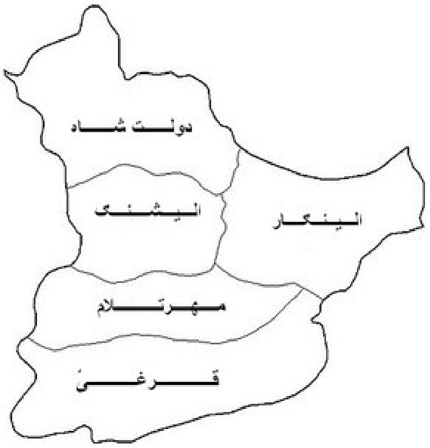

لغمان (لمپاکا-لمغان)

جغرافیوی موقعیت :

لغمان د افغانستان د ختيځ ولايتــونو څخه دی چې شمال ته يې بدخشان ، سهيل لورته يې ننگرهار او کــابل ، ختيځ لورته يې کونړونه او لويديز پلو ته يې د کاپيسا او کابل ولايتونه پراته دي ،د کيښت او کاشمونډ غره لويديځ ته د لغمان ولايت د جنوب له خوا رانيولی دی هر څومره چې د لغمان ولايت د جنوب له خوا د شمال په لور پر مخ لاړ شي د ځمکې جــگوالی يې زياتيږي .

لغمان د ځيني روايا تو له مخې د کابل څخه تر پيښوره ټوله سيمه رانيوله دا ځای د هغه پخوانی لياري پــه سرپروت او يو مهم دمه ځای دی چې له سروبي څخه د باد پيچ يا باد پښ غاښي را پدې خوا په زيړاني دښته کې راتير شوی او د اليشنگ او الينگار د رودونو د مخامخ کيدو په نقطه کې کوم ځای چې د نــيسا يا لرغونی ښار پروت وه رارسيږي او له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځایه ادینه پـور یا دینپور ، نګاراهار او بله ځانګه یې د ګمبیري په دښته کې کنړونو ته ورغځیدلې ده ۰

دلغمان پراخـتیا ۷۲۱۰ کیلومتره مربــع ده او د نفوسو شمیره یې ۳۱۰۶۵۱ کسانو ته رسیږي او په یو کیلو متر مربع مځکه کې یې ۴۳ کسه وګړي ژوند کوي ۰
دلغمان ولایت څلور ولسوالۍ لري چې د قــرغیو ، الینګار ، الیشنګ او تنګراج ولسوالیو څخه عبارت دی همدا رنګه دوه علاقه دارۍ لري چې دولت شاه او منډول نومیږي۰دلغمان ولایت ټول کلي ۶۴۰ دي ۰

د لغمان لرغونی تاریخ :

لغمان یو مهال د الینایانو د مربوطاتو څخه وه او همدا شان د بودایي مدنیت د دې سیمې مرکزیت بلل کـیده او د اشوکایا دهندي یوریانو د کورنۍ پاچا د دورې دبرلیکونـه او همدا رنګه د درنتې ترڅنګ د یو شمیر بودایي اثارو درلودونکي دي هغه چې دڅیړونکو او پوهانو د پوره پاملرنې وړ دي ۰
لغمان د افغانستان د نورو ولایتونو په څېر یو مهم ولایت دی چې اوږد تاریخ لري د پخوانیو او زړو متونو له مخې د لغمان لرغونی نوم "لمپاکا "دی او د ګندهارا له هغو مهمو ښارونو څخه دی چې دټکسلا نه)تکزیلا (را واخله تر پېښوره او بیا ترکاپیسا او بامیانو پورې به پرې تګ اوراتګ کېده ۰
هغه مهم ښارچې په دغه لـویه لاره اباد وو "نیکایه " یا "مینسه " په نوم یادیده.لرغونپوهــانو د څیړنې له مخې د دغه ښاربنسټ هغه مهال د سکندر له خوا کېښودل شو چې نوموړی دافغانستان
د شمالي سیمو د نیولو نه وروسته دوهم ځل د هندوکش جنوب د پنجشیر د سیند په اوږدو کې لــه کـاپیسا نه د نجراو او تګاو له لارې "لمپاکا " یعنې لغمان ته راورسید ۰

د لغمان ولایت د ختیزو سیمو په لاره کــې د یونانـي سکندر لپاره د پام وړ وو. نو ځکه یې د "مندوړ"او چارباغ ترمینځ کرغیو ته نږدې د "نیکا "په نوم ښار ودان کړ.یوناني سکندر د بري په موخه خپل پوځ په دوه برخو ووېشــه چې یوه برخه یې لـه لغمانه دده په مشرۍ د کنړ له لارې د سوات پــه لور او دلښکرو دویمه بــرخه یې د جنرال "پرویکاس "او "هغستیون" په مشرتابه د کابل او لغمان سیند د جنوب اړخ لورته تر خیبردرې پورې پرمخ لاړ چې پـه پای کې د سکندر ټول ځواکونه په "اندس "یعنې دسیند رود په برخه کې یو ځای شول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغمان دلرغونتوب یوه بله مهمه بېلګه دا ده چې د لغمان د پلازمېنې نه ښایي د درې میلو په واټن لوید یز لور کرغیو ته نږدې د "شله ټک" د غره په لمنه کې هغه کښل شوي ډبر لیکونه چې په 1348 لېږدیز لمریز کال تر سترګو شول ددغو ډبرلیکونو له "ارامي" لیکدود نه دا ډاګیزه کېږي چې د "اشوکا" د مهال په واکمنۍ کې ښایي کښل شوي وي نو ځکه خو دغه لیکدود دهغه مهال یو ټاکلی زمان په ګوته کوي.
دغه دوه ډبر لیکونه چې د یوه ډبر لیک په څلورمه کرښه کې د (لمکان جتي Lemkan Jiti) نوم ګورو له دې څخه دې پایلې ته رسیږو چې لمکان) وروسته لمغان (داوسني لغمان لرغونی نوم دی. که څه هم له دې نه د مخه د لمپاکا په نوم یادېده.

اشوکا) د بندو سارا زوی او د چندراګوپتا لمسی (د موریا د کورنۍ دریم واکمن وو چې له هندوستان نه راواخله تر ارغنداب پورې ځمکې یې لاندې کړې وې. د اشوکا ډبرلیکونه هغه وخت د لوید یزې نړۍ کارپوهانو ته مشهور شول چې لرغونپوه پوهاند)Marestunمارګستن) او)Altham التهم) وروپېژندل. چې وروسته بیا په دې برخه کې)Perclaned "پرکلند (هم په څېړنو او ژباړنو لاس پورې کړ.

په 1949 زیږدي کال د پوهاند "هنیګ" په زیار او نوښت د اشوکا په "ارامي" ډبرلیک چې په لغمان کې تر لاسه شوی وو په دې اړه یوه اوږده او هر اړخیزه مقاله ولیکله شوه چې د لرغونپوهانو له پاره ډېره د پام وړ وګرزېد.

څرنګه چې اشوکا یو روحاني شخصیت وو تل به یې د ټولنې اخلاقي اړخ ته پاملرنه کوله نو ځکه به یې دا ډول ډبرلیکونه کښل او په داسې یو ځای کې به یې دا کار کاوو چې د هرلیدونکي پام به ورته را ګرزېده. له لغمان نه سر بېره دا ډول لیکنې او انځورونه په کندهار، ننګرهار)درونټه(او ټکسلا کې هم چې ورته ښه لري کښل شوي دي.

مشهور څېړونکي او تاریخپوه "بیلو "* وایي په هغه مهال به هندوانو ګندهارا ته د "شمال جنت" وایه خو د بده مرغه چې د چنګېز د تاړاکونو له بابته هغه ډېرین ښارونه چې د اوسني مهال د ختېنو خښتو په ځای ډبریني خښتې پکې کارول شوي وې)او هم هغه انځورونه او تصویرونه چې پکې ایستل شوي وو او ځانګړی ارزښت یې درلود (له مینځه لاړل.
د ګندهارا اوسیدونکو هندوانو ته چې یو مشهور ټاټوبی یې لغمان وو که له یوې خوا دغه سیمه د طبعي ښکلا له بابته په زړه پورې وه خو له بلې خوا ورته د مذهبي دودونو له کبله هم د پام وړ وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه په لغمان کې د کندنو له مخې کوم اثار چې د بودیزم او برهمنیزم د مذهبونو په اړه تر لاسه شوي د ډېر ارزښت وړ وو نو ځکه یې د دې دوه لاملونو له پلوه ګندهارا د "شمال جنت "وګانه۰

دمخه مو یادونه وکړه چې لغمان په یوه لویه لار پروت ولایت دی او په لرغوني زمانه کــې هم له سکندر نه را واخله بیا تر ګوډ تېموره پورې تیري کوونکي دغې سېمې ته راغلي دي ۰ د تېمور په اړه ویل کیږي چې د پنجشیر له لارې د لغمان الیشنګ ته راغلی و او غوښته یې چې د لغمان نورســتان)بلورستان (تــه ځان ورسوي خو نورستان ته په لاره کې یې لس زره سر تیري له مینځه لاړل نو بیا یې د نورستان د سیند په غاړه د الیشنګ په ناجل کې یوه کــلا ودانه کړه چې اوس هم د تېمور کلا په نوم یادیږي ۰

ګوډ تېمور ځکه په ډېرې چټکۍ هغه مهال خپل ځواکونه تر شا کړل چې سرتیرو یې په هغو غرونو او ګړنګونو کې جګړه ونشوه کولای او هره ګړۍ له مینځه تلل نو غوره یې وګڼله چې له دغه سیمې نه پښې سپکې کړي. نوموړي د کټور په دره کې هم یو ډبر لیــک کښلی دی چې دده د تیري ننبه یې ګڼلای شو ۰
دا رنګه د لغمان په الیشنګ دره کې د امیر حبیب اله خان په مهال یو ډبرلیک چې د تاریخ نه دمخه پېر پورې اړه لري ترسترګو شوی دی چې پخپله امیر هم هغې کتیبې د لیدلو له پاره ورغلی وو چې عکس یې بیا د مارچ 25 نېټه)1917 م (چــې د وري لــه پنځمې)1296 ش (سره برابره وه د سراج الاخبار په خپرونه کې خپور شو ۰

کومې انځور شوې کرښې چې په دغه ډبر لیک کې ګورو ښایي چې 5000 کاله دمخه د پخوانۍ ډبرې پېړیو پورې اړه ولـري څېړونکي په دې اند دي چې دغه کښل شـوې او انځور شوې کرښې له هغو کرښو سره ورته دي چې د سمنګانو په شپاړس)16 (کیلو متري کې تر سترګو شوي۰
د تېرې خبرې په ټینګار نه یوازې د ګوډ تېمور لښکرې نورستان ته نه دي رسېدلي بلکې د سکندر پوځونه هم نورستان تــه پــه لاره کې په ګونډو شول دا ځکه چې د نــورســتــان طبــعي او جغرافیوي جوړښت داسې دی چې هېڅ بهرني پوځ نه دی ایل کړی۰

څېړونکو دا منلې چې د سکندر پوځونه بلورستان تــه نــه دي رسېدلي خــو هغه وخت چې سکندر لغمان ته ورسېد لکه د مخه مو چې وویل کرغیو ته نږدې یې یو ښار ودان کړ او دغه ښار په نامه یادېده چې دغه " Naisa نومیده هغه ښار ته نږدې وو چې د "نیسا " Naica چې "نیکا ښارد شرابو د ښار په نوم مشهور شو او مذهبي ارزښت یې هم د پام وړ وو. وایي چې دغه ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ته نږدې وو چېرته چې د الینګار او الیشنګ دواړه سیندونه یوځای کیږي.

ځنې څېړونکي وایي چې د "نیسایا" ښار د کونړ په چغسرای کې ودان وو او هغه ځای ته نږدې وو چې د اسمار او پېچ سیندونه سره یو ځای شوي دي ولې ځنې لـرغونپوهان وایي چې دغه ښار د ننګرهار په اډه نومي ځای کې اباد وو. "موسیو فوشه" په دې اند دی چې د "نیسه" ښار په کوزني لغمان کې چېرته چې د الینګار او کابـل سیندونه سره یو ځـای شـوي دي ودان وو چـې وو چې په تاریخ کې "دیـونیزوس" Diwnaisah د ښار د ساتونکي نوم "دیو نیسه هم راغلی دی. په لرغـونو تاریخونـو کې د الینګار او الیشنګ یـادونه ډېـره " Diwnaisyus شـوې ده آن په ویدي سرودونو کې هم د هغو لسو اریایي ټبرونو د نومونو په لړ کې چې د راوي)پنجاب(د رود په غاړه سره نښتي وو یادونه کړې. دا ټبرونه الینا)الینګار او الیشنګ(، بهالانه)د بولان د درې خلک(، شیوا)د سیند غاړې خلک(،پورو)د ګندهارا شاوخوا خلک(، انوپکتیه)د پښتنو ټبر(او نور وو.
ولې ځنې دبلورستان خلک هم الینا بولي. یونانیانو ځنې میتولوژیکي پېښې له یونان نه افغانستان ته راوړي دي لکه چې د پرومته زندان یې د هندوکش په یوه سمڅه کې انځور کړی دی.

ولې پخوا تر دې چې یونانیان خپلې استورې افغانستان ته راوړي زموږ په هېواد کې د)Mahshwara مهشوارا(په نوم د نمانځنې)رب النوع(استوره وه چې د لوړو غرونو ساتونکی یې
باله. نو ویلای شو چې "دیونیزوس" د شرابو یوناني رب النوع نه وو بلکې دا هماغه " مهشوارا" د غرونو ساتونکی دی چې د غرونو په سرونو یې انځورونه تر سترګو شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوارلسمه او وروستۍ برخه

د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت

د ویم

ځنې څېړونکي د لغمان د لرغونتوب په اړه دا خبره هم کوي چې نو موړی ولایت د افغانستان د ځنو نورو سیمو او ولایتونو په څېر د هندوکش د لرغوني تهذیب له وارثانو څخه دی چې په دوي کې خنجان، اندراب، شتل، سالنګ، پنجشیر، نجراو، تګاو، کاپیسا، لغمان، نورستان، چترال، سوات، باجوړ، دپامیر د غره په لمنه کې مېشت او سیدونکي او نورد ببلګې په توګه یادولای شو٠

د) هیوان ځنګ (له څېړنو نه ډاګیزه شوي چې د اومې زیږدي پېړی په نیمایي کې له کاپیسا او باګرام نه نیولې تر لغمان او ننګرهار پورې د دې سیمو او سیدونکود برهمنیانو ددودونو په رڼا کې خپل ځانونه په ایرو لړل او دا کار د کابل برهمن شاهانو هم کاوو خو د صفاریانو د ګواښني له بابته د هېواد جنوبي سیمې له دغو پیروانو او پلویانو څخه پاکې شوې او د غزنویانو په مهال کې له لغمان او جلال اباد څخه هم د دغه دود لمن ټوله شوه نوموړی وایي:
"زه چې 630 زیږدي کال په دوبي د پنجشیر د رود په غاړه ننګرهار ته تلم د کابل او پنجشیر د رود په ګډونځي چې ورتیرشوم د کیڼ لاس خواته مې د لمپاکا) او سنی لغمان (ولایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. تر لمپــا کا چې ور تیر شوم "نګاراهارای ")ننګرهار (ته ورسیدم ۰

کله چې د تګین کورنۍ الپتګین غزني ونیو او د "لویکانو " کورنۍ یې تر شا کړه نوموړی یو کال په غزني او زابلستان کې واکمن وو. دده له مړینې وروسته بیا غزني او ګردېز پاچا "لویک " د کابل شاه د زوی په مرسته تېری وکړ خو د سبګتګین له لاسه یې ماته وخوړه. سبګتګین پوه شو چې د پښتنو پاچالویک سره دده جګړه پای نه لري نو د خپلې او ښیارۍ له کبله یې له پښتنو سره خپښي او خپلوي وکړه او ځان یې د هغوي زوم کړ. بیا نو د پښتنو په مرسته یې بست، زمینداور، تخارستان ، غور، بامیان او زابل ونیو او همدارنګه د کابل د رود په غاړه د لغمان په سیمه کې د "جیپال " له لښکرو سره مقابله وکړه او د هغه سل زره لښکر یې د پښتنو په زور مات کړ او تر پېښوره پورې ځمکې یې لاندې کړې په دې اړوند نامتو تاریخپوه عتبي او ابن اثیر هم کاږلي دي چې غلجي پښتنو له نوموړي سره ډېره مرسته وکړه او دده ملګري شول۰

هغه وخت چې سلطان حمید لودي د ملتان واکمن وو نو له لغمان نه ترملتانه دا ټولې ځمکې دده په واک کې وې. د نوموړي د واکمنۍ هغه لوری چې تر لغمانه پروت وو په "حدود العالم " کې داسې راغلی دی: "دا هغه سیمه وه چې د "لمغان " د سیند په غاړه پرته وه، لمغان یو ودان هېواد وو ، د سوداګرۍ چارې په کې پرمختللې وې او ډېر سوداګر په دغه ښار کې مېشت او استوګن وو. ډېرو او سېدونکو لمغانانو به بوتانو ته عبادت کاوو. په لمپاکا کې ډېرې وریځې کیږي هوا یې نرمه او پسته ده له ساز او اواز سره مینه لري، اوښیاران او تېز فکره خلک دي۰

د کابل مجلې 5 کال 6ګڼه کې هم د لغمان ولایت په اړه داسې لولو : "ددې سیمې ځنې برخې په هغه مهال کې د کاپیسا د پاچا تر لاس لاندې وې چې جنوب ختیز ته یې د ننګرهار لوی ښار پروت دی. "
دارنګه یو ځل بیا د حدودالعالم یادونه کوو چې د لغمان په اړه یې لیکلي دي: "دینور لمغان د سین پر دابله غاړه د لمغان د ښار په برابر یو بل ودان ښار وو چې د خراسان سوداګر هلته او سېدل ۰

د اسلام د سپېڅلي دین له خپرېدو نه وروسته لغمان)پخواني نومونه لمغان او لمپاکا (هغه اوسنی نوم دی چې د لرغونو نومونو په ځای اوس په همدغه نوم یادیږي. یوه ښېرازه غوړېدلې سېمه ده چې له پخوا نه اباده او سمسوره وه.
هغه کډوال چې د هېواد له بېلابېلو سېمو څخه را کډه شوي دي یو شمېر ډېر د بېلابېلو قومونو او توکمونو خیلو نه په لغمان کې ودان دي د اوسنیو سر شمېرنو لـه مخې په سلو کې 73

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه، په سلو کې 14نورستاني)که څه هم اوس نورستان مستقل ولایت دی (په سلو کې 12 پشه يي)شاړي(، همدارنګه نور وروړه قومونـه لکه تاجک، عـرب، هندوان، ګوجـر، سادات او نور ددې ولایت اوسېدونکي دي. پلازمېنه يې د مهترلام ښار دی او مهمې ولسوالۍ يې الينګار، اليشنګ، قرغه يي او دولت شاه نوميږي٠

دلغمان دا يادې شوې اولسوالۍ ځکه مشهورې دي چې د سکندر پوځونه کرغيو ته نږدې په يوه ودان ښار کې پراته وو.)الينا (لکه څنګه چې يې دمخه يادونه وشوه د آريايي لسو قبيلو څخه يوه قبيله وه چې په الينګار، اليشنګ، نورستان او د لغمان پـه نورو سېمو کې استوګن وو چې اوس يې هم)ګار- شنګ (د "الينا "لرغونی نوم خوندي کړی دی. دارنګه دلغمان دپلازمېنې مهترلمک)مهترلام (په اړه هم ويل کيږي چې پخپله هيوان څنګ هم د اګست په 15 نېټه په 630)زيږدي (کې د کاپيسا له لارې نه دې ځايته رسېدلی دی. ده ته ډاګيزه شوه چې دلته د لسوتيګو)ډبرو (په شاوخوا کې عبادت ځايونه جوړ وو چې د سيمې نوم يې "لان پو ")چې په سنسګرت کې لمپاکا (و. دلته دوه ډبر ليکونه هم وو چې د يوه ډبر ليک په درېمه کرښه کې د "لمک "توری کښل شوی وو. ښايي چې دغه د مهترلمک او يا مهترلام نوم وي او يا دا چې "مهترلام "نـوم دی او "لمک ")لمکان=لمغان =لغمان =لمپاکا (يې تخلص دی چې په زړو متونو کې لمک =لمکان د اوسني لغمان لرغونی نوم دی٠
سکندر چې کله هندوکش ته راورسيد د غرونو دا لړۍ يې د نړۍ پای وګڼله او دايې " قفقاز "د هندي قفقاز په صفت "کوکاکوس اندیکوس "وباله چې دهندوکش اوسنې نوم هم "اندیکس " نه مينځته راغلی دی٠

هره خبره چې وي وي به خو کله چې سکندردلته را ورسېد ددې ښکلي ښار پاچا)Bacuse " بکوس (

چـې د شرابـو رب النوع وولـه نومـوړي سره وليدل او غـوښتنه يې تـرې وکـړه چـې ددې ښار د اوسېدونکو ازادي ته درناوی وکړي٠
سکندر بيا د "بکوس "غوښتنه او وړانديز ومانه نو ځکه يې د تيري نه لاس واخست ... هغه مهال چې د سکندر پوځونه د لغمان له دغې سېمې نه په دوه برخو وويشل شول چې يو شمېر يې د سکندر په مشرۍ د کونړ له لارې سوات ته او بـله ډله د خيبر له لارې روانـه شوه. دا دواړه ډلـې په اټک کې يوځای شوې او د ټکسلا پاچا "امبي "ته يې ځواب ولېږه ، هغه هم له سکندر سره روغه جوړه وکړه خو د لغمان د واکمن په څېر يې خپل وړانديز ورغبرګ کړ٠

ځنې په دې اند دي چې لمک د لغمان لرغونی نوم دی او "مهتر "د مشر په مانا دی. "مهتر لمک "يانې د لغمان مشر يا پاچاوه٠د ويدي په سندرو کې چې تقريبا 14 سوه کاله تر مـيلاد د مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اریایي رو حانیو نو او شعراوو له خواجوړ شوي دي، دلغمان نوم د "لامهک " په شکل ذکر شوی دی " سر مـــحقق بختانی، ژبـړنه ، 210 او 211مـــخونه دا سـي روايتونه هم شته چې هغه مهال لغما ن په لر او بر ويشل شوی و. کوزنۍ برخې ته يې " بهـــالانا " ويـلې او برنـۍ برخې ته يې "لامهکا ". د لامهکا اوسنی نوم لـــعمان او د بـهالانا اوسنی نـوم "بولان " دی چې دکرغيو ولسوالۍ پورې اړه لري ښايي دا خبره هم د حقيقت نه لری نه وي چې پر دې خاوره به دا دوه توکمه اباد وو ٠

مهترلمک)ع(

مهترلمک د نوح)ع(پلار دی ښځه يې قيـــنوش د نوح مـــوروه . او په حقه پيغمبرتېرشوی دی نوح ع دحضرت ادم ع دکوزيدو څخه) ۱۶۴۲ (کاله وروسته پيغمبري تـــه رسېدلی. د لمـــک ع پلار «متوشلخ»، نيکه يې اختوخ اوغور نيکه يې « يارد» وو ؛کله چې د نوح ع کښتۍ کېنا سته يو شمېروګــړي دمهترلمک)ع(او دده ورور نورلام) رح (اوخورېې بـي بـي حاجـرې سره يوځای د نورستان په لاره اوسني الينګارته راغلل،خلک يې حق دين ته رابلل او بيا په بېلابېلو ځايونو کې مېشته شول ٠

تاريخي روايات وايي چې لمک په لغمان کـې وفات شو ،خور او ورور يې هم په الينګار کې وفات شوي چې مشهور زيارتونه پرې جوړدي خورېې دهرمل او مـــيداني ترمينځ د بي بي حاجرې په نوم زيارت لري او وروريې نورلام صا حب د نورلام صا حب دره کې په زيارت کلي کې ښخ دی ٠

په مهترلام بابا ، سلطان محمود يوه ښـکـلې ماڼۍ جوړه کړې،ځکه هغه ځوځله خوب لېدلی ؤچې دی پيغمبردی او پـه دښته کې پروت دی هـمدا رنګه دمهترلـمک د پيغـمبري په هکله د مشهور روحاني شخصيت د کچورې ملا صاحب وېناوې چې تل يې ويلې: هو !مهترلام با با په حقه پيغمبر دی هم د ثبوت وړ ده٠
دمهترلام با با د مزار خواته يو ستر باغ او حضيره)هديره (ده په دې هديره کې ستراومشهورکسان لکه: يوسف خان د غازي محمد نادر خان شهيد پلار، شهزاده فريدون،غازي محمد شاه خان بابکر خېل ،فيض محمد خان او نور غازيان ښخ دي اوزيارتو ته بې خلک له لرې ځايوڅخه راځي پخوا به لـه هنداوپنجا ب نـه هم د لته خلک او ګـرځندويـان راتلل د پنجشنبې اوجمعې پـه ورځـوبه په ځانګړې ډ ول دلته د سا ز،سند رو او مـذهبي موسيقۍ په لس ګـونو ډلې مـوجودې وې شپه او ورځ به يې مينه وال په وجّد او مستۍ را وستل دغه دود اوس هم په پسرلي کې لمانځل کېږي ٠

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library